

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ
«ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ»
для студентів 3-го курсу денної форми навчання

ОДЕСА – 2020р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з
дисципліни «ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ» для
студентів 3 курсу денної форми навчання
за спеціальністю «Комп'ютерні науки»

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні групи
забезпечення спеціальності
від « ____ » _____ 20 ____
року протокол № _____
Голова групи: Мещеряков В.І.

УЗГОДЖЕНО

Декан (директор): Коваленко Л.Б.

Факультет комп'ютерних наук,
управління і адміністрування
(назва факультету, прізвище, ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ
«ПОЛІТОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ СОЦІОЛОГІЇ»

ОДЕСА – 2020р.

Методичні вказівки до семінарських занять з дисципліни «Політологія та основи соціології» для студентів 3 курсу денної форми навчання за спеціальністю «Комп'ютерні науки».

Укладач: ст.викладач Краснянська Н.Д. – Одеса, ОДЕКУ, 2020 р.- с.70. – укр.мова.

ЗМІСТ

Вступ	6
Загальна частина.....	6
1.1 Мета та задачі дисципліни «Політологія та основи соціології»-----	6
1.2 Перелік тем практичних модулів дисципліни «Політологія та основи соціології»)»	8
1.3. Практичний модуль	
2..Повчання щодо підготовки до семінарських занять.....	9
3..Повчання щодо виконання індивідуального завдання - доповіді	62
4.1. Перелік питань лекційного та практичного модулів на підставі яких складені тестові завдання письмового заліку з дисципліни «Політологія та основи соціології» «Політологія»)»	65
4.2.Перелік питань лекційного та практичного модулів на підставі яких складені тестові завдання письмового заліку з дисципліни «Політологія та основи соціології») «Соціологія»).....	68

Вступ

Мета методичних вказівок – допомогти студентам 3-го курсу денної форми навчання у вивченні та засвоєнні матеріалу теоретичної та практичної частини модулів з дисципліни «Політологія та основи соціології»).

Представлений матеріал пропонує студентам методичні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять, передбачених робочою навчальною програмою цієї дисципліни.

Матеріал до кожного заняття супроводжується комплексом відповідних порад та рекомендацій що розраховані на підвищення організаційного рівня проведення лекцій та семінарів, більш ефективного засвоєння студентами навчального матеріалу, можливості самостійно це перевірити. Зокрема, перед планом кожного семінарського заняття виділяються його **мета та завдання**, а також **основні категорії**, що мають бути засвоєні під час його проведення. Вирішенню визначених задач мають сприяти наданні основні теоретичні аспекти, що повинні бути опрацьовані на кожному лекційному та семінарському занятті під час розгляду відповідних тем.

Комплекс *проблемно-пошукових запитань та тематика фіксованих усних повідомлень (доповідей)*, що супроводжують методичні рекомендації до кожного заняття, розраховані на активізацію мотивації студентам щодо виконання самостійної роботи та більш поглибленого вивчення навчального матеріалу дисципліни «Політологія та основи соціології»

Головною формою організації вивчення дисципліни «Політологія та основи соціології» є самостійна робота студента, лекції та семінарські заняття.

Самостійна робота студентів денної форми навчання складається з:

опрацювання та засвоєння теоретичного матеріалу визначених тем та розділів дисципліни «Політологія та основи соціології»;

-засвоєння змісту основних понять та категорій з відповідних тем, що є складовою частиною їх базової компоненти; виконання тестових завдань та надання відповідей на контрольні питання, що забезпечують підготовку до семінарських занять та надають можливість самостійної перевірки рівня засвоєння вивченого матеріалу;

- виконання індивідуального завдання у вигляді доповіді по окремій індивідуальній темі.

1. Загальна частина

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Політологія та основи соціології»

Мета вивчення дисципліни – забезпечення студентів теоретико-політичними знаннями, що відповідають вимогам сучасного моменту, максимальне ознайомлення їх із світовим досвідом розв'язання актуальних проблем поточного суспільно-політичного життя в Україні; створення і закріплення у кожного студента світосприйняття, яке б сприяло оволодінню професійними навичками, розвивало світогляд, соціальну комунікабельність; ознайомлення студентів з головними напрямками соціології, формування у студентів більш глибокого розуміння закономірностей розвитку та функціонування суспільства, формування власної громадянської позиції.

Завдання дисципліни «Політологія та основи соціології» – сформувати у студентів систему логічно завершених базових знань про політику через вивчення таких проблем як історія виникнення і розвитку політичної думки; політична влада і політичний устрій; діяльність політичних партій, суспільно-політичних рухів та організацій, засобів масової інформації; устрій та функціонування політичних систем; якісні параметри політичних процесів; сформувати у студентів систему логічно завершених базових знань про суспільство, навколишні соціальні явища і процеси; засвоєння знання про механізми

функціонування суспільства, його інститутах і соціальних групах, розвиток здібностей до аналізу і прогнозування розвитку соціальних процесів виступають найважливішими умовами формування активної життєвої і громадянської позиції майбутніх фахівців.

результаті вивчення дисципліни студенти повинні надбати:

Уміння:

- виділяти теоретичні, духовні та прикладні аспекти політичного знання;
- розуміти основні механізми підготовки та прийняття рішень у різних сферах суспільно-політичного життя та особистої ролі у цих процесах;
- усвідомити сенс і основні напрямки розвитку світового політичного процесу, геополітичну обстановку, місце і роль України в сучасному світі;
- орієнтуватися в соціальних процесах і оцінювати їх вплив на розвиток українського суспільства;
- використовувати знання про соціальні інститути для аналізу сучасних проблем суспільства;
- активно приймати участь у соціальному житті колективу, суспільства;
- глибоко розуміти соціальну дійсність та визначити своє місце в ній, концентрувати особисті зусилля в вирішенні соціальних суперечностей;
- аналізувати соціальну інформацію щодо становлення нової соціальної реальності в Україні, в світі.

Компетенції:

опанувати навички політичної та соціальної культури, вміння застосовувати політичні та соціальні знання у професійній і громадській діяльності.

1.2. Практичний модуль з дисципліни «Політологія та основи соціології»»

ЗМ-П1 Політологія	Семінарське заняття № 1	Політологія як наука і навчальна дисципліна.
	Семінарське заняття № 2	Виникнення та еволюція світової політичної думки
	Семінарське заняття № 3	Політика як соціальне явище.
	Семінарське заняття № 4	Політична система суспільства. Влада в суспільстві
	Семінарське заняття № 5	Держава в політичній системі суспільства. Громадянське суспільство
	Семінарське заняття № 6	Політичні партії та суспільно політичні об'єднання в політичній системі суспільства
	Семінарське заняття № 7	Політика і засоби масової інформації. Політичне лідерства
ЗМ-П2 Соціологія	Семінарське заняття № 8	Соціологія, її місце і роль у науці та суспільстві
	Семінарське заняття № 9	Суспільство як соціальна система
	Семінарське заняття № 10	Особистість у системі соціальних відносин і процесів
	Семінарське заняття № 11	Соціальна стратифікація та соціальна мобільність
	Семінарське заняття № 12	Соціологія екології. Соціологія праці.
	Семінарське заняття № 13	Соціологія конфлікту
	Семінарське заняття № 14	Соціологія сім'ї та шлюбу

У результаті вивчення ЗМ-П1 студенти повинні надбати уміння:

- розрізняти методи та категорії політичної науки та її зв'язок з іншими дисциплінами соціально-гуманітарного циклу;
- виділяти історичні коріння та джерела сучасних принципів та ідеалів демократичного устрою. проаналізувати основні наукові
- визначити підходи до трактування політичної влади;
- здійснювати типологізацію політичних систем сучасних держав;
- пояснювати сутність форм державного правління та державного устрою;
- визначати особливості формування громадянського суспільства та правової держави в Україні;
- проаналізувати особливості процесу становлення багатопартійності в сучасній Україні;
- визначати функції та значення політичних еліт і політичного лідерства
- виділити типи, види, функції політичної культури та особливості її формування;
- порівнювати різні види ідеологій;
- визначати специфіку функціонування ЗМІ як «четвертої влади»;
- охарактеризувати види міжнародних відносин у сучасному світі.

Навчально-методичне забезпечення ЗМ-П1

1. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України –К.: Каравела, 1999. –168 с.
2. Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. 106 с.

3.Методичні щодо підготовки до семінарських занять з дисципліни «Політологія» для студентів III курсу денної форми навчання всіх напрямків підготовки (електронна версія).
Укладач: Бубнов І.В. – Одеса, ОДЕКУ, 2010 р. – 48 с.

4.Методичні вказівки щодо організації СРС та виконання контрольної роботи з дисципліни «Політологія та основи соціології» з елементами дистанційної форми роботи для студентів 3-4 курсів заочної форми навчання спеціальності 103 «Науки про Землю». – Укладач: Бубнов І.В., Одеса, ОДЕКУ, 2018. – 70 с.

У результаті вивчення ЗМ-П2 студенти повинні надбати уміння:

- розрізняти методи та категорії соціології та її зв'язок з іншими дисциплінами соціально-гуманітарного циклу;
- виділяти теоретичні, духовні та прикладні аспекти соціологічного знання, усвідомлювати їхню роль і функції в суспільному житті;
- проаналізувати закономірності розвитку та функціонування суспільства;
- орієнтуватися в соціальних процесах і оцінювати їх вплив на розвиток українського суспільства;
- пояснити роль особистості в системі соціальних відносин і процесів, значення процесу соціалізації в формуванні особистості; соціальний статус і соціальні ролі особистості;
- розкрити сутність теорії соціальної стратифікації та охарактеризувати її історичні типи; проаналізувати сутність процесу соціальної мобільності і які основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.
- охарактеризувати особливості прояву глобальних екологічних проблем на території України, та шляхи їх подолання;
- визначати значення соціології праці у вирішенні соціально-екологічних проблем України; пояснити можливі шляхи розв'язання соціальних конфліктів;
- проаналізувати тенденції і проблеми розвитку сучасної української сім'ї.

Навчально-методичне забезпечення ЗМ-П2

- 1.Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України. - К., „Каравела”, 1999 - 248 с.
- 2.Краснянська Н.Д. Соціологія. Конспект лекцій. – Одеса, ОДЕКУ, 2010 – 92 с.
- 3.Методичні вказівки щодо підготовки до семінарських занять з дисципліни «Соціологія» для студентів 2 курсу денної форми навчання всіх напрямків підготовки (електронна версія).
Укладач: Краснянська Н.Д. Одеса, ОДЕКУ, 2011 . – 48 с.
- 4.Методичні вказівки щодо СРС з дисципліни «Політологія (зі змістовним модулем Соціологія)» для студентів 1 курсу денної форми навчання за спеціальністю «Менеджмент» (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. Одеса, ОДЕКУ, 2016 – 80 с.
- 5.Методичні вказівки щодо організації СРС та виконання контрольної роботи з дисципліни «Політологія та основи соціології» з елементами дистанційної форми роботи для студентів 3-4 курсів заочної форми навчання спеціальності 103 «Науки про Землю». – Укладач: Бубнов І.В., Одеса, ОДЕКУ, 2018. – 70 с.

2. Повчання щодо підготовки до семінарських занять

Усне опитування під час проведення семінарських занять є однією з форм контролю рівня засвоєння студентами змісту практичної частини змістовних модулів з дисципліни «Політологія та основи соціології».

Повчання до кожного семінарського заняття, передбаченого робочою навчальною

програмою, супроводжується комплексом відповідних порад та рекомендацій, що розраховані на підвищення організаційного рівня проведення занять, більш ефективне самостійне опрацювання студентами теоретичної частини навчального матеріалу, можливості здійснити самостійний контроль рівня засвоєння відповідних знань та підготуватися до модульної контрольної роботи.

Зокрема, перед планом кожного семінарського заняття виділяються його мета та завдання, досягненню яких мають сприяти наданні основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті.

Комплекс представлених до кожного семінарського заняття проблемно-пошукових запитань розрахований на активізацію мотивації студентів щодо самостійного більш поглибленого опрацювання навчального матеріалу дисципліни «Політологія та основи соціології».

Надані тестові питання можуть бути використані студентами задля самостійного контролю рівня засвоєння навчального матеріалу відповідних семінарських занять та є орієнтовними до завдань модульних контрольних робіт.

Семінар № 1. Політологія як наука і навчальна дисципліна.

Мета і завдання заняття: охарактеризувати етимологію терміну «політологія», сутність політології та її структуру; визначити основні функції політології; назвати основні проблеми вивчення політології; визначити та охарактеризувати передумови формування та розвитку політичної науки; визначити методологію політології.

Основні поняття та категорії теми: *політологія, об'єкт, предмет, верифікація, методологія, емпіричні дослідження, рефлексія, аксіологія, гносіологія, інновація, праксіологія, біхейвіоризм, моделювання, прогноз, порівняння.*

План семінарського заняття:

1. Формування політології як науки та навчальної дисципліни.
2. Предмет, структура і функції політології.
3. Методи політології.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Політологія – це наука про політику, про закономірності та особливості розвитку політичного процесу, про функціонування політичної системи і влади, сутність, форми і методи діяльності суб'єктів політики.

Політична наука як самостійна сфера знань виникає на рубежі Середньовіччя та Нового часу. Політологія як самостійна навчальна дисципліна почала формуватися в другій половині XIX ст., зокрема у США.

Об'єктом політології є сфера політики, політична дійсність, політичне життя особи і суспільства.

Предметом політології є конкретні прояви, процеси політичної дійсності, які вивчаються політологами.

Політологія тісно взаємодіє із такими науками, як теорія міжнародних відносин, етнографія, демографія, політична антропологія, юриспруденція, політична географія, політична соціологія та ін.

Методи політології поділяються на загальнологічні, емпіричні та спеціальні.

Політологія виконує такі функції, як: теоретико-пізнавальна, інноваційна, прогностична, світоглядна, нормативна, політичної соціалізації, управлінська, аксіологічна, прикладна та інші.

Проблемно-пошукові запитання

1. Хто є «батьком» політології?
2. Які етапи у своєму становленні та розвитку пройшла політична наука?
3. Які країни вважають себе батьківщиною політології? Чому?
4. Коли закінчився етап рефлексії?
5. Які науки вивчають політику?
6. Дайте визначення політології.
7. Що є об'єктом та предметом політології?
8. Назвіть основні політологічні дисципліни (напрями в політології).
9. Назвіть основні категорії (терміни), які входять до понятійного апарату політології.
10. Які методи застосовує політологія?
11. Назвіть функції політології як науки та як учбової дисципліни.

Теми для доповідей

Завдання політології як науки та навчальної дисципліни у політичному розвитку сучасної України.

Актуальні проблеми прикладної політології.

Біхевіоризм як основний метод політичних досліджень американської політології 20 ст. Європейська політологія другої половини 20 ст.: тенденції, теоретичні проблеми, перспективи розвитку.

Соціальні цінності та ідеї соціального і захисту населення в дослідженнях сучасних західних політологів.

Політичні ідеї українських просвітителів.

Тестові завдання

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Політична антропологія	а) Наука, що вивчає вплив суспільства, соціальних організацій на політичні процеси
2. Політична соціологія	б) Наука, що вивчає зміну політичних інститутів і норм у процесі еволюції суспільства
3. Політологія	в) Наука, що вивчає залежність політики від біологічних, інтелектуальних, культурних і моральних якостей людини, а також зворотній вплив політичного процесу на особу
4. Політична історія	г) Наука, що вивчає ціннісні аспекти, владних відношень, що розробляє нормативний підхід до політики
5. Політична філософія	д) Наука, що вивчає всі сторони політичного життя

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Політична антропологія	а) Наука, що вивчає ціннісні аспекти, владних відношень, що розробляє нормативний підхід до політики
2. Політична географія	б) Наука, що вивчає зміну політичних інститутів і норм у процесі еволюції суспільства
3. Політична психологія	в) Наука, що вивчає залежність політики від біологічних, інтелектуальних, культурних і моральних якостей людини, а також зворотній вплив політичного процесу на особу

4. Політична історія г) Наука, що вивчає суб'єктивні механізми політичної поведінки, вплив на неї політичної свідомості, підсвідомості, емоцій, волі людини, її ціннісних орієнтацій
5. Політична філософія д) Наука, що вивчає взаємозв'язок політичних процесів з просторовим розташуванням різних держав

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Біхевіоризм а) Орієнтація на кількісні і статистичні методи досліджень, звільнення політичної науки від цінностей
2. Історичний підхід б) Напрямок політичної науки, що засновується на емпіричних методах дослідження, які виходять при аналізі політичних явищ із політичної поведінки індивідів або груп
3. Структурний функціоналізм в) Вивчення політичних явищ із погляду їхнього розвитку
4. Позитивізм г) Метод політичного дослідження, спрямований на виявлення різноманітних інститутів і несхожих функцій схожих інститутів
5. Інституціоналізм д) Напрямок у політичній науці, що вивчає політичні організації, норми і методи їх діяльності

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Політологія а) Суспільна діяльність з прийняття і виконання владних рішень, суперництво і співробітництво при здобутті і здійсненні влади
2. Політична думка б) Наука про справедливість, свободу, рівність як принципи політичного устрою, про сутність влади держави з точки зору, як повинно бути, про відповідність політичних цінностей істині та моралі
3. Політика в) Сукупність поглядів, ідей, концепцій, що стосуються політичного життя людей і відображені в теоретичних працях, публіцистиці, історичних творах, релігійній і художній літературі
4. Політична філософія г) Наука, що поєднує вивчення змісту, інституційно-організаційних форм політичної діяльності та способів взаємодії учасників політичного процесу

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Методи політології, а) Філософське обґрунтування природи політики політологічні теорії середнього рівня, методи політики
2. Категорії політології б) Завдання, роль, яку виконують політологічні дослідження
3. Методологічна база політології в) Сукупність способів здобуття політологічних знань - загальнонаукових, логічних, емпіричних

4. Функції
політології

г) Фундаментальні поняття, що відображають
найбільш суттєві зв'язки, ознаки політичних
явищ, процесів, інститутів

**Розташувати нижчезазначені методи, що використовує політологія у відповідних
строках таблиці:**

а) анкетне опитування; б) культурологічний підхід; в) інституціональний метод; г) метод
аналізу та синтезу; д) прогностичний метод.

Загальнонаукові методи	
Методи емпіричних досліджень	
Спеціальні методи політології	

Суть інновації якого типу розкриває фраза «висування божевільних ідей?»

а) комбінована; б) удосконалююча; в). радикальна; г) залежна.

Курс лекцій з основ політичної теорії вперше було прочитано

а) у 1857 р.; б) у 1861 р.; в) у 1903 р; г) у 1949 р.

Методологічна функція означає, що політологія повинна:

а) надавати знання про політичну дійсність; б) забезпечувати політичну практику
науковими ідеями; в) розробляти способи вивчення політичної дійсності;
г) передбачувати можливий хід розвитку політичного процесу.

Основна література:

Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. -
106 с.

Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.

Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник
авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін.– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін
Юре», 2005. – 520 с.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.:
Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К.,
МАУП, 2000. – 383 с.

Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.:
Логос, 2001. - 488 с.

Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр
учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа,
1998. – 415 с.

Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. -
Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.

Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих
навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997

Семінар № 2 Виникнення та еволюція світової політичної думки

Мета і завдання заняття: охарактеризувати суспільно-політичні уявлення

Стародавнього світу; визначити роль політичної думки Середньовіччя та епохи Відродження; охарактеризувати напрямки теорії природного права та суспільного договору доби Нового часу ; визначити та проаналізувати найважливіші здобутки політичної думки доби Просвітництва.

Основні поняття та категорії теми: *конфуціанство, легізм, деспотизм, охлократія, тиранія, плутократія, демократія, монархія, теологія, політія, аристократія, народний суверенітет, теорія розподілу влад, правова держава, макіавеллізм, диктатура, суспільний договір, егалітаризм, природні права.*

План семінарського заняття:

1. Суспільно-політичні уявлення Стародавнього світу.
2. Політична думка Середньовіччя та епохи Відродження.
3. Теорії природного права та суспільного договору доби Нового часу.
4. Політична думка доби Просвітництва.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

XI- VIII ст. ст, до н.е. відбувається перехід від релігійно-міфологічного до відносно раціонального погляду на світ. що проявлялося у поглядах Конфуція, Будди, Мо Цзи, Лао-цзи, Шан Яна та ін.

Конфуцій розробив патріархальну концепцію походження держави, виступив за ненасильницькі методи управління, аристократичну форму правління.

Даоси розробили першу анархічну теорію, засудивши доцільність існування держави, закликаючи, натомість, до життя в гармонії з природою.

Давньокитайські **легісти (Шан Ян) розробили тоталітарну модель держави**, засновану на великому чиновницькому та каральному апараті, встановленні еталонів у думках і діях громадян.

Першими розпочали теоретичну розробку **поняття «рівність» піфагорійці**. Більшість стародавньогрецьких філософів критикували демократію як правління нерозумних, пропонуючи, натомість, правління аристократії.

Сократ першим сформулював концепцію договірних відносин між державою та її громадянами.

Платон розробив одні із перших моделей ідеальної держави, яка опирається на поділ праці та відмінності між моральними якостями громадян.

У працях **Аристотеля** лежить теза про людину як «істоту політичну», поділ форм держави на правильні та неправильні, розробка питання про громадянство.

Давньоримські мислителі розробили питання про сутність народу, форму держави, міжнародні відносини, критикували рабство.

Центральною проблемою епохи Середньовіччя було питання про те, яка влада (організація) повинна мати пріоритет: духовна (церква) чи світська (держава).

Поняттям «Відродження» позначають комплекс змін у Європі зі середини XIV ст. до початку XVII ст., куди входять: відновлення досягнень античної цивілізації, формування національних держав, криза римо-католицької церкви, формування гуманістичної системи цінностей, поширення раціоналізму, зростання авторитету науки.

Реформація – це широкий антифеодальний і антикатолицький рух в першій половині XVI ст., який заклав початок протестантизму. Це рух за необхідність удосконалити церкву, світські порядки, правові інститути, за відновлення чистоти християнської релігійності. До основних напрямків Реформації відносять лютеранство, кальвінізм.

Першим сформулював і обґрунтував теорію суверенітету Ж.Боден. Він визначав суверенітет як «абсолютну та постійну владу держави». Ж. Боден вважав, що держава виникає шляхом завоювання, насильства; форму держави він ставив у залежність від географічних параметрів.

Н. Макіавеллі пояснював утворення держави людським егоїзмом, який необхідно було приборкати. Він виступив із ідеєю стримування та противаг, змалював образ правителя, який нехтував законами моралі та релігії під час боротьби за владу. Вважав, що «мета виправдовує засоби».

Утопія (земля, якої не існує) - це вигаданий Т. Мором острів, на якому випадково опинився і прожив п'ять років моряк, розповідь якого змальовує соціалістичний лад: суспільна власність, рівність усіх, детальна регламентація у всіх аспектів життєдіяльності громадян, примусова праця, скорочення потреб, ліквідація розкоші.

Теорія суспільного договору є однією із теорій походження держави, яка виникла в результаті добровільної передачі індивідами свого права на самоврядування одній авторитетній особі, яка б мала діяти в ім'я всіх.

Теорія природних прав обґрунтовує ідею про невідчужувані права особи, до яких відносяться право на існування та діяльність, свободу совісті, слова та ін.

Просвітництво - широкий суспільний рух, який виник у II пол. XVIII ст. у Франції й мав за мету критику феодальної ідеології, релігійних забобів, боротьбу за віротерпимість, свободу наукової та філософської думки.

Ш.-Л. Монтеск'є вважав, що кожна форму правління (республіка, монархія, деспотизм) характеризує певний розмір території держави; він відстоював необхідність поділу влад, дав класичне визначення свободи.

Ж.Ж.Руссо вважається засновником теорії народного суверенітету, прихильником безпосередньої демократії (прямого народоправління). Його політичним ідеалом була невелика демократична держава на тип Женевської республіки, де закони, як акти загальної волі людей не могли порушуватися правителями.

Американські просвітники вважали, що держава є результатом розвитку суспільства, а завданням уряду є забезпеченням прав та свобод громадян. Вони ратували за запровадження загального виборчого права, підвищення освітнього рівня народу.

I. Кант найповніше обґрунтував політичну доктрину лібералізму, є одним із перших творців концепції правової держави. Держава, на його думку, базується на поділі влади; виконавча влада має підпорядковуватись законодавчій; ідеалом є конституційна монархія; народ не має права на повстання, а лише на пасивний опір.

Погляди на державу **Гегеля** впродовж життя змінювалися: в молодості він виступав за подолання засилля держави, а в зрілому віці вже схвалював ідею держави; був прихильником спадкової обмеженої монархії, один із родоначальників ідеї громадянського суспільства.

Марксист пояснювали виникнення держави розподілом праці та привласненням засобів виробництва. Держава трактувалася ними як знаряддя панівного класу для підкорення пригноблених класів. Тільки революційне насильство, на їх думку, є умовою переходу до нового суспільного ладу.

Проблемно-пошукові запитання

1. Доведіть, що Платон і Аристотель ставлять свободу окремої людини нижче свободи держави.
2. Прочитайте твір Н.Макіавеллі «Государ». Чи дійсно автора можна звинуватити в «макіавеллізмі»?
3. Поясніть, яку роль в основах політики, держави і права грає розум в концепціях філософів Нового часу.
4. Поясніть, як співвідносяться кантівська концепція моральної автономії індивіда та ідея свободи.
5. Чому, на Ваш погляд, Гегель вважав, що будь-яка людина повинна бути компетентною з питань права?
6. Як співвідносяться кантівська концепція моральної автономії індивіда і ідея свободи?

Теми для доповідей

- Проблеми управління державними справами в доктрині Конфуція.
Політичні аксіоми Сократа.
Ідеї Аристотеля про «середній клас» і їх інтерпретація у сучасній політологічній літературі
Ідеї розвитку громадянського суспільства в політичних концепціях мислителів Нового часу.
Теорія правової держави у політичному вченні І. Канта.

Тестові завдання

Установіть відповідність між авторами та їхніми творами

1. Н. Макіавеллі	а) «Про дух законів»
2. Томас Гоббс	б) «Про суспільний договір»
3. Ш.-Л.Монтеск'є	в) «Левіафан»
4. Ж.Ж.Руссо	г) «Государ»
5. Джон Локк	д) «Два трактати про державне правління»

Які з наданих визначень демократії можуть належати Платону, а які Аристотелю?

- а) Демократія - це необмежена влада народу;
- б) Демократія - це політична форма організації суспільства;
- в) Демократія - це регульована законами влада народу;
- г) Демократія передбачає законне відокремлення справедливості від несправедливості

Платон	
Аристотель	

Французький письменник і філософ Жан Жак Руссо в області політичної думки є теоретиком:

- а) правової держави; б) клерикалізму; в) егалітаризму; г) популізму; д) розділення влади; е) народного суверенітету; ж) суспільного договору

Встановіть відповідність між теоріями та філософами, які їх розробляли:

1. Джон Локк. 2. Іммануїл Кант. 3. Георг Гегель.

А. Теорія розподілу влад. Б. Теорія правової держави. В. Теорія громадянського суспільства.

виберіть правильні відповіді з перерахованих

нижче: 1. 1А. 2. 1Б. 3. 2Б. 4. 2В. 5. 3В. 6. 3А

Які із зазначених принципів були провідними у розвитку політичної думки у добу Просвітництва?

- а) модернізм; б) раціоналізм; в) законність; г) прагматизм; д) неологізм; е) колективізм; ж) дотримання природі прав.

Яка гілка влади у відповідності з теорією розподілу влади не передбачається?

- а) виконавча; б) розпорядча; в) законодавча; г) судова.

Хто з мислителів Стародавнього Світу виникнення держави пов'язував з появою та розвитком приватної власності?

- а) Шан Ян; б) Аристотель; в) Платон; г) Конфуцій

Хто першим застосував у науковому оберті термін соціологія?

- а) Г.Спенсер; б) О.Конт; в) М.Вебер; г) Г. Алмонд.

В поглядах якого мислителя Нового часу вперше з'явилися зачатки ідеї розділу влади?

- а) Н.Макіавеллі; б) Д.Локк; в) Т.Гоббс; г) Г.Гроцій

Згідно з вченням Аристотеля про правильні та неправильні форми держави терміну аристократія відповідає:

- а) влада багатьох, що правлять в інтересах більшості;
б) влада, що здійснюється деспотично, тиранічним свавіллям;
в) влада небагатьох багатих, що правлять в інтересах суспільства; г) влада одного, при якій мається на увазі загальна користь.

Основна література:

Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.
Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.

Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін.– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.

Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.

Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.

Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.

Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. - 400с.

Семінар № 3. Політика як соціальне явище.

Мета і завдання заняття: визначити основні теоретичні підходи щодо походження та сутності політики; визначити структуру політики, її функції та види; охарактеризувати взаємодію політики з іншими сферами громадянського життя; зазначити основні теорії щодо меж просування політики в житті суспільства.

Основні поняття та категорії теми: *політика, соціологічний підхід, субстанціальний підхід, системний підхід, макрорівень, мезорівень, мегарівень, форма політики, зміст політики, політичний процес, внутрішня політика, зовнішня політика, тоталітаризм, анархізм, лібералізм, «нічний сторож», кейнсіанство.*

План семінарського заняття

1. Походження політики. Основні теоретичні підходи щодо її сутності.
2. Структура політики, її функції та види.
3. Взаємодія політики з іншими сферами громадянського життя. Основні теорії щодо меж просування політики в житті суспільства.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Політика - це вид людської діяльності, пов'язаний із боротьбою за владу, розподілом цінностей, управлінням державними та суспільними справами.

Метою політики є забезпечення панування одних суспільних груп над іншими, одних інтересів над іншими або узгодження соціальних інтересів.

Засоби політики - право, сила і мораль.

Призначення політики - на основі спільних інтересів об'єднувати всі верстви суспільства, спрямовувати їх дії на вирішення важливих суспільно-державних завдань.

Час виникнення політики дискутується. Одні дослідники пов'язують виникнення політики з формуванням стійких груп людей, об'єднаних спільними інтересами; інші – з етапом класового розшарування суспільства.

Теологічна концепція полягає в божественному трактуванні політики.

Натуралістична концепція у центр ставить природні чинники розвитку політики (природне середовище, клімат тощо), вона поєднує географічні, біологічні та психологічні концепції.

Соціальна концепція розглядає політику як результат соціальних чинників (економічні відносини, право та ін.).

Структура політики поєднує такі елементи: політична свідомість, політичні інститути, політичні відносини. У ній також виділяють економічну, соціальну, культурну політику.

До найважливіших **функцій політики** відносять: прогностичну, управлінську, інтеграції, виховну, ідеологічну, інноваційну та ін.

Проблемно-пошукові запитання

1. Дайте визначення політики.
2. Які можливості політичного впливу Ви знаєте?
3. Яка відмінність між первинними та вторинними суб'єктами політики?
4. Назвіть первинні та вторинні суб'єкти політики.
5. Держава – це первинний чи вторинний суб'єкт політики?
6. Що означає вираз «політичне рішення», «політичне призначення»?
7. Які Ви знаєте критерії для виділення структурних компонентів політики? Перелічить структурні елементи політики.
8. Які функції політики Ви вважаєте основними? Що передбачає гносеологічна функція політики?
9. Як співвідносяться економічна та політична сфери життя суспільства?
10. Як співвідносяться політична та соціальна сфери?
11. Як співвідносяться політична та духовна сфери?

Теми для доповідей

- Український федералізм: історія та сучасність.
- Розвиток політичних ідей в українському партійно-політичному житті на початку 20 ст.
- Співвідношення цілей та засобів у політиці.
- Насилля та ненасилля в політиці.
- Мораль і політика: загальне та специфічне.

Тестові завдання

Який з відомих Вам підходів щодо меж просування політики в суспільне життя передбачає, що політика має безпосередньо керувати всіма іншими сферами суспільства?

- а) тоталітаризм; б) лібералізм; в) анархізм; г) кейсіанство.

Політичним силам соціал-демократичної орієнтації в політичній практиці притаманне прагнення до ідей:

- а) націоналізму; б) анархізму; в) кейсіанства; г) лібералізму

Суб'єктами політики не виступають:

- а) соціальні групи; б) політичні організації;
в) школи та вищі навчальні заклади; г) нації.

Доповніть речення: “Політика — це особливий вид людської діяльності, пов'язаний із здобуттям і здійсненням...”

- а) насилля; б) влади; в) волі; г) боротьби.

Кому може належати нижче наданий підхід до сутності політики «Політика – це автономна галузь людської діяльності, що має свої цілі та закони, що незалежні як від релігії, так і від моралі?»

- а) Т.Гоббс; б) Ж.-Ж. Руссо; в) Н.Макіавеллі; г) Д. Локк;

Знайти визначення явища політики, що входять до соціологічної групи її трактувань:

- а) стратифікаційне; б) інституціональне; в) телеологічне; г) владне.

Який з відомих Вам підходів щодо меж просування політики в суспільне життя передбачає за державою роль «нічного сторожа?»

- а) тоталітаризм; б) лібералізм; в) анархізм; г) кейсіанство

Знайти визначення політики, що входять до субстанціональної групи її трактувань:

- а) правове; б) економічне; в) телеологічне; г) конфліктно-консенсусне.

Які з відомих Вам підходів щодо меж просування політики в суспільне життя передбачає, що політика уряду має бути відповідальною за добробут всієї соціальної системи?

- а) кейсіанство; б) лібералізм; в) анархізм; г) тоталітаризм

Основна література:

- Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.
Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.
Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін..– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.
Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

- Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.
Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.
Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.
Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.
Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. - 400с.

Семінар № 4. Політична система суспільства. Влада в суспільстві.

Мета і завдання заняття: визначити теоретичні моделі політичних систем; охарактеризувати структуру та функції політичної системи; охарактеризувати типологію політичних систем; визначити сутність, підходи та структуру влади; охарактеризувати основні види влади; визначити розуміння легітимності влади.

Основні поняття та категорії теми: *влада, суб'єкт влади, об'єкт влади, ресурси влади, процес владарювання, політична влада, державна влада, ефективність влади, легітимність, політична система, автократична система, демократична система.*

План семінарського заняття

1. Теоретичні моделі політичних систем. Структура та функції політичної системи.
2. Типологія політичних систем.
3. Сутність, підходи та структура влади.
4. Основні види влади. Легітимність влади.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Система – це певна кількість взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку цілісність. Основоположниками теорії політичної системи є Г.Алмонд, Д.Істон, У.Мітчел.

Політична система – це цілісна сукупність політичних суб'єктів, структур і відносин, що відображає інтереси всіх політичних і соціальних сил суспільства.

Дослідження політичної системи ведуть початок від Аристотеля, але сучасний підхід розробив Д. Істон у працях «Політична система», «Системний аналіз політичного життя».

До основних **ознак політичної системи** відносяться: взаємозв'язок групи елементів, утворення цими елементами стійкої цілісності, внутрішня взаємодія усіх елементів, прагнення до самозбереження, здатність взаємодіяти з іншими елементами.

Структуру політичної системи складають такі компоненти: політичні відносини, політична організація суспільства, засоби масової інформації, політичні принципи та норми, політична свідомість, політична культура.

Основні функції політичної системи: вироблення політичного курсу держави, координація окремих елементів суспільства, легітимізація, політична соціалізація, артикуляція інтересів, агрегування інтересів та ін.

Типологізація політичних систем почалася із Платана, який виділяв 6 систем: монархія, тиранія, аристократія, олігархія, політія, демократія.

Марксистки вказували на існування рабовласницької, феодальної, буржуазної, соціалістичної системи. Г.Алмонд виділяв англо-американську, континентально-європейську, доіндустріальну чи частково індустріальну, тоталітарну.

Україна обрала демократичний тип політичної системи, що відображається у поділі влади, наявності механізму стримувань і противаг, формуванні системи органів місцевого самоврядування тощо.

Політичний режим – це сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою і суспільством, панівних форм ідеології, соціальних і класових взаємовідносин, стану політичної культури суспільства.

Політичні режими класифікували з найдавніших часів. **Аристотель** виділяв правильні

(монархія, аристократія, політія) і неправильні (тиранія, олігархія, демократія) режими. Ж. Боден виділяв: монархію, аристократію, республіку.

Критеріями виділення політичного режиму в окремий тип є: спосіб формування

органів влади, становище та роль політичних партій, правовий статус особи, рівень економіка-господарського розвитку та ін.

Сучасні режими класифікуються на: постійні та тимчасові, конституційні та неконституційні, цивільні та воєнні, безпартійні, однопартійні та багатопартійні та ін..

Характерною особливістю демократичного режиму є децентралізація, розсосередження влади між громадянами держави з метою надання їм можливості рівномірного впливу на функціонування владних органів.

Демократія – це форма організації суспільно-політичного життя, заснованого на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління і прийняття рішень у відповідності з волею більшості.

Авторитаризм – це політичний режим, який характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи або обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав і свобод громадян та їх об'єднань, суворою регламентацією їхньої активності, різкий скороченням повноважень демократичних інституцій.

Тоталітаризм – це політичний режим, який характеризується повним контролем держави над усіма сферами людського життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції та інакодумців.

Політичний режим України можна охарактеризувати як «змішаний», тобто такий, що інтегрує ознаки всіх основних політичних режимів: демократичного, авторитарного, авторитарного, автократичного, тоталітарного, анархічного, охлократичного та ін.

Види влади: політична, економічна, духовна, сімейна, військова, інформаційна, соціальна та ін.

Ознаки влади: територія, монополія на примус, тривалість у часі, легітимність та ін.

Політична влада – це можливість і здатність усіх суб'єктів політики здійснювати вплив на процес прийняття політичних рішень, їх реалізацію, на політичну поведінку індивідів, соціальних груп і об'єднань.

Основними рисами політичної влади є легальність, легітимність, верховенство, публічність, моноцентричність, ефективність і результативність, комплексне використання ресурсів.

Основними підходами до трактування політичної влади є біхейвіористський, телеологічний, психологічний, структурно-функціональний, системний, реляціоністський.

Одною із найважливіших характеристик політичної влади є **легітимність**. Легітимною влада, з існуванням якої погоджується народ. М. Вебер розробив **типологію легітимності** (панування), виділивши традиційне, харизматичне та легальне панування.

Види ресурсів політичної влади: економічні, політичні, соціальні, силові, демографічні, культурні, правові та ін.

Політична влада виконує інтегративну, регулятивну, стабілізаційну, мотиваційну **функції**.

Проблемно-пошукові запитання

1. Проаналізуйте існуючі підходи до визначення влади.
2. Сформулюйте ознаки політичної влади.
3. Чи завжди легітимна влада буває ефективною, тобто оперативно і успішно вирішує назрілі в суспільстві проблеми, задовольняє інтереси і потреби широких верств населення?
4. Як розумів легітимне панування М. Вебер?
5. Які «ідеальні типи» легітимного панування виділяв М. Вебер? Які ще Ви знаєте?
6. Що включають в поняття «ресурси влади»? Які класифікації ресурсів влади існують у сучасній науці?
7. Що розуміється під політичною владою в правовій державі?
8. Охарактеризуйте основні риси політичної влади.
9. Обґрунтуйте необхідність розділення гілок влади
10. Коли і ким створюється модель політичної системи?
11. Назвіть основні підсистеми політичної системи суспільства. Яка їх роль у розвитку даної системи?
1
12. Назовіть основні критерії оцінки рівня розвитку різних політичних систем суспільства.
13. Яке значення має поняття «структура» в теорії політичної системи?
14. Які типи політичних систем Ви знаєте? Наведіть приклади.

Теми для доповідей

1. Демократія: політичний ідеал і політична практика.
2. Етапи переходу до демократії в країнах Південної, Центральної та Східної Європи.
3. Демократія в західній політичній думці 19-20ст.
4. Легітимна сіль політичної влади в сучасній Україні: проблеми забезпечення.
5. Концепція поділу влади: сучасний стан осмислення.
6. Право та політична влада в регулюванні суспільних процесів.
7. Типи політичних систем у посткомуністичних країнах: порівняльний аналіз.
8. Тенденції трансформації політичної системи сучасної України.
9. Японська модель переходу від тоталітаризму до демократії.
10. Основні причини зміни політичних режимів.

Тестові завдання

З наданих різновидів влади вибрати ті, що належать до класифікації за критерієм ресурсів влади:

а) демократична; б) соціальна; в) примусова; г) автократична; д) виконавча; е) економічна; ж) олігархічна; з) законодавча; і) інформаційна; к) судова; л) ліберальна; м) соціальна; н) тоталітарна

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Політична система	а) Це галузь суспільного життя, пов'язана з політичною владою та реалізацією соціальних інтересів у сфері влади
2. Політична сфера	б) Сукупність організацій та установ, які упорядковують політичні та інші відносини у суспільстві за допомогою матеріальних та ідейних засобів
3. Політичне життя	в) Цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів, структур та відносин, що виражає інтереси всіх політичних і соціальних сил суспільства
4. Політичні відносини	г) Галузь суспільного життя, яка охоплює всі політичні відносини даного суспільства.
5. Політичні інститути	д) Відносини між суб'єктами політики в процесі завоювання та утримання політичної влади, реалізації суспільних інтересів у сфері політики

Обрати мотиви підкорення, що здатні надати владі суб'єкта найефективнішого та найміцнішого характеру:

а) звичка підкорюватись; б) авторитет суб'єкта влади; в) переконання у необхідності підкорюватись; г) страх застосування санкцій; д) власні інтереси об'єкта влади.

Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями

1. Легітимність	а) Юридичне обґрунтування законності політичної влади
2. Легальність	б) Тип панування, що спирається на освячені звичаєм норми
Легальне панування	в) Тип панування, що засновується на визнанні добровільно встановлених юридичних норм, спрямованих на регулювання відношень панування і підпорядкування
4. Традиційне панування	г) Визнання народом і політичними силами правомірності, законності політичної влади, її інструментів, механізмів діяльності, а також засобів її обрання

З наданих ознак вибрати ті, що притаманні політичним системам розвинутих капіталістичних країн:

а) мала чисельність політичних партій; б) парламентський механізм боротьби за владу; в) мінімальне втручання держави в економічну сферу суспільства; г) нерозвинута політична культура суспільства; д) функціонування державних органів за принципом поділу влади

Готовність об'єкта влади до підкорення може бути зумовлена наступними факторами:

а) специфіка ситуації; б) сімейне становище; в) наявність власності; г) особисті якості об'єкта; д) характер вимог, що до нього висуваються; е) стать людини.

З наданих ознак вибрати ті, які притаманні політичним системам країн, що розвиваються:

а) мінімальне втручання держави в економічну сферу суспільства; б) нерозвинута політична культура суспільства; в) незначний вплив політичних партій на суспільно-політичні відносини; г) парламентський механізм боротьби за владу; д) вплив традицій трайбалізму.

Особистою рисою якого виду влади в умовах демократичного суспільства є моноцентричність (тобто наявність єдиного центру прийняття рішення)? а) економічної влади; б) соціальної влади; в) політичної влади; г) примусової влади

Здійснити класифікацію наданого визначення влади за аспектом її трактування «Прагнення до влади - це сублимація пригніченого лібідо, що являє собою підданий трансформації потяг, переважно сексуального характеру».

а) телеологічне; б) біхевіористське, в) системне, г) психологічне, д) релятивіське, є) структурно-функціональне

З наданих видів влади вибрати те, що належать до класифікації за критерієм ресурсів влади:

а) демократична; б) соціальна; в) судова; г) автократична.

До якого способу владування слід віднести принцип всебічного, необмеженого контролю та насильства

а) тоталітарного, б) ліберального, в) авторитарного, г) демократичного.

Що не відноситься до ресурсів влади ?

а) нормативні ресурси; б) інформаційні ресурси;
в) економічні ресурси; г) демографічні ресурси

Основна література:

Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.
Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.

Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін.– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.

Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.

Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.

Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.

Семінар № 5. Держава в політичній системі суспільства. Громадянське суспільство.

Мета і завдання заняття: визначити еволюцію уявлень про роль держави в теорії політичної думки; зазначити основні теорії щодо походження держави; визначити відмінні ознаки та основні форми сучасних держав; розкрити еволюцію уявлень про громадянське суспільство в теорії політичної думки; визначити відмінні ознаки правової держави; охарактеризувати соціальну державу; розкрити співвідношення правового та соціального принципів державної організації.

Основні поняття та категорії теми: *держава, етатизм, антиетатизм, публічна влада, державний суверенітет, форми державного правління, форми форми державного устрою, монархія, республіка, унітарна держава, федерація, конфедерація, громадянське суспільство, правова держава, соціальна держава.*

План семінарського заняття

Еволюція уявлень про роль держави в теорії політичної думки. Основні теорії щодо походження держави.

Відмінні ознаки та основні форми сучасних держав.

Еволюція уявлень про громадянське суспільство в теорії політичної думки.

Відмінні ознаки правової держави. Соціальна держава. Співвідношення правового та соціального принципів державної організації.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Держава є центральним інститутом політичної системи суспільства, що створюється для організації й управління життям населення на певній території за допомогою публічної влади, яка має загальнообов'язковий характер.

Основні теорії виникнення держави: теологічна, патріархальна, договірна, психологічна, насильства, марксистська (соціально-економічна).

Основні ознаки держави: наявність системи суверенної політичної влади, територія, монополія на легальне застосування сили, державна мова, апарат держави, населення, національна правова система.

Функції держави за сферами діяльності поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносять правову, соціально-економічну, екологічну, культурно-виховну; до зовнішніх – функцію оборони країни, функцію співробітництва з іншими державами, функцію підтримки світового порядку.

Поняття **«форма держави»** включає у себе такі елементи: форма державного правління, форма державного устрою, форма державного режиму.

Державне правління – це спосіб організації вищої державної влади та система її взаємин з населенням. Виділяють: монархію (абсолютну і конституційну, яка поділяється на парламентську і дуалістичну) та республіку (недемократичну і демократичну у вигляді президентської, парламентської або змішаної моделі).

Державний устрій – це поділ держави на певні складові та розподіл влади між державою та цими складовими. Державний устрій характеризує внутрішню структуру держави, її національно-територіальну організацію. Види форм державного устрою: унітарні (прості або ускладнені) і федеративні (створені за історичним принципом, національні, територіальні та змішані) держави.

Конфедерація є формою міждержавного об'єднання, союзом незалежних держав, що створюється для виконання економічних, політичних, військових та інших завдань. Держави, що входять до конфедерації, зберігають свій суверенітет і мають власні органи влади. Конфедерації є досить нестійкими державними утвореннями, які або розпадаються, або перетворюються на федерації.

Правова держава – це суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону.

Основні риси правової держави – верховенство права, пріоритет прав людини над правами держави, поділ влади, розвинена правова культура, тісний зв'язок національного права з міжнародним та ін.

Соціальною називають державу, яка прагне і здатна здійснити політику, спрямовану на забезпечення громадянських прав усіх членів суспільства, гарантування умов для гідного життя людей.

Громадянське суспільство – це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються нею.

До **рис громадянського суспільства** відносяться: плюралізм ідеологій, багатопартійність, розвинута соціальна структура, контроль суспільства за діяльністю державних органів, ринкова економіка та інші.

Основними **інститутами громадянського суспільства** є: сім'я, церква, заклади освіти, приватна власність, засоби масової інформації, виробничі спілки, політичні партії, громадські організації.

Уявлення про громадянське суспільство почали розвиватися ще в античні часи (Платон, Цицерон), під ним розуміли до XVII ст. політичну державу. В епоху Нового часу громадянське суспільство було відокремлено від держави.

Головним розробником теорії громадянського суспільства вважається Г.В.Ф.Гегель. Серед українських мислителів значну увагу проблемам громадянського суспільства приділив В. Липинський..

Провідною тенденцією останніх десятиліть у світовій політиці є ослаблення національної державності, зумовлене двома основними причинами – нормативною та економічною. Проте сьогодні однією з найпоширеніших у політичній науці є позиція, відповідно до якої в умовах кризи глобальної безпеки головним питанням світової політики стає не зменшення державності, а, навпаки, її посилення.

Проблемно-пошукові запитання

1. Дайте визначення держави.
2. Визначте місце і роль держави в політичному житті та в політичній системі суспільства.
3. Які Ви знаєте теорії походження держави?
4. Назвіть основні ознаки та функції держави.
5. Дайте характеристику форми державного правління.
6. Визначте основні форми державного устрою
- овні принципи правової держави.
7. Охарактеризуйте принцип розділення влади в правовій державі.
8. Що таке громадянське суспільство?

Теми для доповідей

- 1.«Новий світовий порядок» як система сучасних і майбутніх міжнародних відносин.
- 2.Глобальні та регіональні аспекти національної безпеки України.
- 3.Без'ядерний статус України: проблеми і перспективи.
- 4.Екологічні проблеми та політичні засоби їх розв'язання.

Тестові завдання

Встановіть відповідність між поняттями та їх тлумаченням:

Політичний режим. 2. Форма державного правління. 3. Форма державного устрою. А. Спосіб організації верховної влади в державі. Б. Територіально-організаційна структура держави. В. Сукупність засобів, методів організації та реалізації політичної влади. і виберіть правильні відповіді з перерахованих варіантів:
1В. 2. 1Б. 3. 2А. 4. 2В. 5. 3В. 6. 3Б.

Визначити, якими із зазначених повноважень володіє президент за різних форм державного правління?

а) президент лише голова держави; б) президент – голова держави і розділяє вищу виконавчу владу з головою уряду;; в) президент має право на впровадження надзвичайного стану в країні; г) президент репрезентує державу у сфері зовнішньої політики і погоджує свої дії з зовнішньополітичним курсом уряду; д) президент за певних умов має право на проведення референдуму; є) президент за станом є верховний головнокомандуючий Збройними Силами; ж) президент має право нагородження, надання громадянства, рішення інших особистих справ; з) уряд не відповідальний перед президентом; і) президент - голова правлячої партії та керується її курсом

Президентська форма правління	
Парламентська форма правління	
Змішана форма правління	

З наданих держав вибрати ту, що не є президентською республікою:

а) Франція; б) Бразилія; в) Аргентина; г) США.

В межах якої політичної системи за президентом передбачається право призначати прем'єр-міністра та уряд?

а) парламентська; б) змішана. в) президентська; г) директоріальна

В політичній системі суспільства держава є:

а) основним політичним інститутом при тоталітарному режимі влади;
б) політичним інститутом, статус якого такий же, як у політичних партій та громадських рухів;
в) основним політичним інститутом при всіх режимах влади;
г) основним політичним інститутом при авторитарному режимі.

До якого з наданих типів можна віднести політичну систему сучасної України?

а) парламентська республіка; б) президентська республіка; в) мажоритарна система; г) парламентсько-президентська республіка

Вкрай антиетатистську позицію в ставленні до ролі держави в суспільстві займає:

...

а) лібералізм; б) анархізм; в) соціал-демократизм; г) консерватизм.

З наданих ознак вибрати ту, що притаманна авторитарному режиму:

а) наявність лише однієї правлячої партії;
б) відсутність будь-якого партійного плюралізму;
в) діяльність лише тих партій, що є лояльними до влади; г) наявність одноособового державного лідера.

Серед нижче перерахованого вкажіть форму державного правління: а) федерація; б) монархія; в) конфедерація; г) унітарна держава.

Держава, яка бере на себе відповідальність за кожного громадянина і прагне забезпечити кожній людині гідні умови існування, соціальний захист, співучасть в управлінні, має назву:

а) правова держава; б) ліберальна держава;
в) соціальна держава; г) тоталітарна держава.

Основна література:

Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.
Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.
Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін..– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.
Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.
Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.
Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.
Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.
Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. - 400с.

Семінар № 6. Політичні партії та суспільно-політичні об'єднання в політичній системі суспільства

Мета і завдання заняття: визначити сутність та види політичних партій; охарактеризувати основні соціально-політичні партії; визначити та охарактеризувати основні партійні системи сучасності; відстежити проблеми багатопартійності в Україні.

Основні поняття та категорії теми: *політична партія, громадсько-політичні організації, політичні рухи, демократія, соціалізм, соціал-демократія, комунізм, лібералізм, фашизм, революційні партії, реформаторські партії, консервативні партії, реакційні партії, правлячі партії, опозиційні партії, партійна система, ліві, праві, центристські партії, суспільні рухи.*

План семінарського заняття

1. Політична партія: поняття, структура, функції
2. Типи партій.
3. Партійні системи
4. Громадсько-політичні організації та рухи.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Політична партія – це добровільна політична організація, що представляє інтереси певних соціальних груп і ставить своєю метою їх реалізацію шляхом досягнення політичної влади

Перші згадки про політичні партії з'явилися в античних мислителів. Прототипи сучасних партій з'явилися у період раннях буржуазних революцій. **Причинами утворення партій** є наявність у певних соціальних груп специфічних інтересів, різні погляди щодо конкретних політичних питань, незадоволення частини суспільства своїм становищем, наявність міжнаціональних, міжконфесійних конфліктів.

За твердженням М. Вебера, партії у своєму розвитку пройшли **три етапи**: аристократичне угруповання, політичний клуб, масова партія.

Ознаки політичних партій: особливий статус; наявність соціальної бази, організаційна структура та статут, певна тривалість існування в часі, прагнення влади, пошук народної підтримки.

Головні функції: боротьба за політичну владу, підбір партійних і державних лідерів, розробка й здійснення політичного курсу, політична соціалізація, розв'язання внутрішніх партійних протиріч, функція представництва, соціальної інтеграції, ідеологічна функція, функція політичного рекрутування.

Класифікувати політичні партії можна за різними підставами:

- . за структурою (кадрові й масові);
- . за ідеологією (ліберальні, консервативні, соціал-демократичні, соціалістичні, комуністичні, фашистські);
- . відповідно до характеру перетворень (консервативні, ліберальні, революційні, реакційні);
- . за місцем у політичній системі (правлячі й опозиційні);
- . за правовим статусом (легальні та нелегальні);
- . за місцем у спектрі політичних сил (ліві, центристські, праві) та ін.

Сукупність політичних партій та механізм взаємозв'язків між ними становлять партійну систему. За кількістю партій, що реально беруть участь у політичному процесі, **виділяють однопартійну, двопартійну та багатопартійну системи.**

Громадські об'єднання – це добровільні формування, які виникають у результаті вільного волевиявлення громадян, об'єднаних на основі спільності інтересів

Важливою складовою політичної системи суспільства виступають **групи інтересів** – неурядові і непартійні суспільні об'єднання, які висловлюють інтереси певних соціальних груп у відносинах з політичними інститутами та організаціями, а також з іншими соціальними групами.

Організовані групи інтересів створюють специфічні структури для більш ефективної реалізації своїх інтересів, які називають групами тиску або лобі.
Розрізняють легальні та нелегальні форми лобізму.

Проблемно-пошукові запитання

Чим відрізняється партія від суспільної організації або суспільного руху?

Назвіть основні критерії для типологізації політичних партій.

Які типи партій Ви знаєте?

Що таке кадрова та масова партія?

Які існують партійні системи?

Назвіть основні риси демократичних виборів.

Що таке «альтернативні вибори»?

Як Ви розумієте вираз «прозорі», «справедливі» вибори?

Які види мажоритарної виборчої системи ви знаєте?

Чим відрізняються мажоритарні системи абсолютної та відносної більшості? При якій з них потрібен другий тур?

Основний принцип пропорційної системи.

Що означає вираз «відсотковий бар'єр»?

Що таке партійні списки?

Що таке змішана виборча система?

Тема для доповідей

1. Політичні партії та громадсько-політичні організації та рухи: риси спільності та розбіжності.
2. Основні етапи становлення багатопартійності в новітній історії України.
3. Функції політичних партій, громадських організацій і рухів у житті громадянського суспільства.

Тестові завдання

До якого напрямку за критерієм соціально-економічних пріоритетів можна віднести Українську республіканську партію?

а) ліберального; б) конфесійного; в) соціал-демократичного; г) комуністичного.

Добровільні формування людей, що виникають на основі їхнього свідомого волевиявлення відповідно до спільних інтересів, прав і свобод, – це:

- а) громадські рухи; б) політичні партії;
в) політичні клуби; г) демографічні групи.

Де і коли виникла перша масова партія (партія сучасного типу):

- а) Франція, 1834 р.; б) Англія, 1861 р.; в) Німеччина, 1868 р.; г) Росія, 1861 р

Якої стадії в класичній історії еволюції політичних партій (за М.Вебером) не існувало?

- а) групування аристократів; б) політична асоціація; в) політичний клуб; г) масова політична організація

Визначити ознаку що непритаманна суспільним організаціям.

- а) порівняно невеликий склад в загальній масі населення;
б) виникнення і діяльність в умовах соціально-економічної і політичної нестабільності у суспільстві; в) можливість наявності власності і господарської діяльності
г) необмежене у часі функціонування.

Сукупність політичних партій, їхній взаємозв'язок і взаємодія між собою за принципами співробітництва та конкуренції в боротьбі за владу або при її здійсненні утворюють:

- а) партійну структуру; б) партійну систему; в) партійну коаліцію; г) партійну асоціацію.

Головна причина розпаду рухів:

- а) відсутність організаційної структури;
б) відсутність фіксованого членства; в)
відсутність ідеологічної доктрини;
г) досягнення мети, задля якої утворюються рухи.

Серед політичних партій Англії класичним шляхом розвитку пройшли:

- а) соціал-демократи; б) тредюніоністи; в) консерватори; г) лейбористи.

9. За критерієм ідеологічної спрямованості доктрини партії не можуть бути:

- а) націоналістичні; б) ліберальні; в) опозиційні; г) комуністичні.

10. Яких організацій за критерієм масштабу діяльності не існує?

- а) глобальних; б) національних; в) побутових; г) регіональних.

Легальне існування лише однієї партії і заборона всіх інших є типовим для ...

- а) фашистської партійної системи; б) авторитарної партійної системи;
в) буржуазно-демократичної партійної системи; г) соціалістичній партійної системи.

Основна література:

- Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.
Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.
Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін..– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.
Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

- Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.
Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.
Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.
Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.
Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.
Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. - 400с.

Семінар № 7. Політика і засоби масової інформації. Політичне лідерство.

Мета і завдання заняття: визначити сутність та функції ЗМІ; охарактеризувати основні канали та особливості політичного впливу ЗМІ; проаналізувати інформаційне суспільство; проаналізувати політичне маніпулювання та шляхи його обмеження. охарактеризувати явище лідерства в історії політичної думки; визначити основні сучасні підходи до явища лідерства; охарактеризувати політичне лідерство; визначити сутність, підходи та класифікацію політичного лідерства.

Основні поняття та категорії теми: *ЗМІ, політичне маніпулювання, засоби політичного маніпулювання, форми організації ЗМІ, інформаційне суспільство, норідж, медіакратія, інформаційні моделі, лідерство, лідер, харизма, традиція, раціоналізм, легітимність, звичайні та «великі» лідери, конституенти.*

План семінарського заняття

1. Сутність та функції ЗМІ.
2. Основні канали та особливості політичного впливу ЗМІ. Інформаційне суспільство.
3. Політичне маніпулювання та шляхи його обмеження.
4. Явище лідерства в історії політичної думки.
5. Основні сучасні підходи до явища лідерства.
6. Політичне лідерство: класифікація.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті:

Засоби масової інформації – це розгалужена мережа установ, що займаються збором, обробкою, поширенням інформації.

Риси засобів масової інформації: публічність (необмежене, неперсоніфіковане коло споживачів); наявність спеціальних технічних засобів: непряма, розділена в просторі та часі взаємодія комунікаційних партнерів; непостійний характер аудиторії, переважна односпрямованість впливу від комунікатора до реципієнта.

Основні функції ЗМІ: інформаційна, освітня, соціалізація, критики і контролю, артикуляції та інтеграції, мобілізаційна, оперативна.

Раціональна інформаційна модель побудована на переконанні людей через інформацію та аргументацію за законами логіки.

Емоційна інформаційна модель розрахована на психологічний вплив, де розум людини має бути підпорядкований почуттям.

Політичне маніпулювання – це приховане управління політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх до дії (бездіяльності) всупереч власним інтересам.

Способи політичного маніпулювання: пряма підтасовка фактів, замовчування невігідної інформації; розповсюдження брехні та наклепів; навішування ярликів для компрометації політиків чи політичних ідей; напівправа; засоби лінгвістичного маніпулювання.

Під «пропагандою» переважно розуміють використання нечесних прийомів. Її прийомами є: суцільна брехня, огульні узагальнення, наклеювання ярликів тощо.

Серед **основних форм суспільної організації ЗМІ** виділяються; державна, приватна (комерційна), громадсько-правова.

Однією з головних функцій політичної еліти є висування зі свого середовища **політичних лідерів** (від англ. leader -ведучий, керуючий). Лідери виступають ключовими фігурами політичного життя і реально впливають на суспільні процеси. До таких прийнято відносити індивідів, які визнаються суспільством як керівники і отримують в силу цього право на прийняття політичних рішень. В ролі лідерів можуть виступати не тільки

окремі особистості, але й цілі організації: партії (КПРС в колишньому СРСР), держави (США у сучасному світі).

Політичний лідер - це будь-який учасник політичного процесу, що активно впливає на нього і стимулює соціальну групу чи суспільство в цілому на досягнення певної мети.

Пасіонарність - особливий вид енергії, особлива пристрасть, притаманна лише окремим людям і спрямована на перетворення оточуючого світу. На думку Л.Гумільова, Наполеон, Олександр Македонський та інші історичні особистості - приклади пасіонаріїв, які зуміли полати інерцію традиції і дали пасіонарний імпульс для історичного злету своїх народів.

40-50-х рр. XX ст. в західній політології отримала поширення **теорія рис**, яка пояснювала феномен лідерства природженими особистими якостями: енергійністю, компетентністю, гостротою розуму, здатністю брати на себе відповідальність, хоробрістю тощо. Але прибічникам цього напрямку не вдалося прийти до спільної думки щодо тих рис, які обов'язкові для висування індивіда у лідери. Кількість цих рис нараховувалася десятками

одних і досягала двохсот у інших. Слід визнати, що дійсно, позиція лідерства вимагає прояву особливих якостей. Навряд чи нерішуча, закрита й нездатна до спілкування людина буде намагатися реалізувати себе у політиці.

Ситуаційна теорія наполягає на тому, що лідерів формує ситуація: місце, час, обставини. Кожна ситуація висуває на передній план тих людей, які здатні її вирішити, а тому різні обставини вимагають появи якісно різних лідерів. Так, наприклад, мітингова стихія робить затребуваним тип політика-агітатора, але ця людина може виявитися неефективною як політик, здатний запропонувати програму виходу країни з кризи. І навпаки, політик-теоретик може почуватися безпорадним в ролі публічного лідера на мітингу, оскільки ситуація змінилася, і від нього вимагаються якості оратора, здатного зрозуміло й емоційно пояснити власне бачення суспільних проблем.

Теорія визначаючої ролі послідовників розвиває тезу про те, що лідерів "роблять" оточуючі їх послідовники. Лідер трактується як людина, яка найбільш успішно здійснює орієнтацію на вираження потреб інших людей. Існують різні версії цієї теорії. Згідно з однією з них лідер здатний розпізнати потреби та інтереси своїх послідовників і запропонувати їм програму їхнього здійснення. За іншою версією лідер - лише маріонетка в руках своєї групи і виконує її прямі вказівки.

Одна з найпопулярніших **типологій лідерства** опирається на ідею **М.Вебера** про різні типи легітимності.

Залежно від природи авторитету, на якому побудована влада лідера, у політології виділяють:

традиційне лідерство, яке передбачає вплив, заснований на вірі послідовників у святість традицій (монархи, старійшини та вожді племен);

харизматичне лідерство, що формується на основі віри населення у виключні особисті якості лідера;

раціональне лідерство. Ресурси впливу лідера базуються на факті призначення або вибрання його на певну посаду. Саме такою легітимністю володіє більшість сучасних президентів і голів виконавчої влади.

Г.Лассуелл розрізнув три типи лідерства:

лідер-ідеолог, який маніпулює ідеями, концепціями суспільної перебудови (К.Маркс, Мао Цзедун, А.Лінкольн);

лідер-агітатор, який маніпулює емоціями, настроями послідовників, який уміє захопити маси (Ф.Кастро, М.Л.Кінг);

лідер-організатор, який маніпулює ситуаціями. Більшість сучасних політиків виступають в ролі адміністраторів і менеджерів.

Особистіші якості політика: моральні, організаційні якості та здатності, що визначають професійність у сфері управління.

Проблемно-пошукові запитання

- 1.Що таке ЗМІ?
- 2.Які відмінні особливості ЗМІ Ви знаєте?
- 3.Які функції виконує ЗМІ?
- 4.Які засоби розповсюдження інформації Ви знаєте?
- 5.Якими принципами у виборі інформації керуються ЗМІ?
- 6.Як інформаційні моделі Вам відомі?
- 7.Що таке політичне маніпулювання?
- 8.Які засоби політичного маніпулювання Вам відомі?
- 9.Які перешкоди стоять на шляху політичного маніпулювання?
- 10 Назвіть основні підходи до визначення політичного лідерства.
- 11.Дайте визначення політичного лідера.
12. Визначте класифікацію політичного лідерства.
- 13.Які вам відомі основні функції політичного лідера.
14. Які загальні тенденції розвитку політичного лідерства.

Тема для доповідей

Засоби масової інформації як «четверта влада».
Політизація суспільства і журналістика.
Фактори підвищення ефективності засобів масової інформації.
Політичні конфлікти в Україні: причини виникнення і спроби розв'язання.
Політичне лідерство в сучасній Україні: основні проблеми оновлення.
Технологія формування політичного іміджу.
Політична культура сучасної української еліти.
Сучасний лібералізм: традиції та новації.

Тестові завдання

Який з відомих засобів розповсюдження інформації є типовим для телебачення?

- а) постійний; б) фрагментарний; в) фракційний; г) послідовний.

Щоб бути ефективним політичне маніпулювання має спиратися на:

- а) власний досвід людей; б) стереотипи у свідомості людей;
в) незалежні ЗМІ;
г) системи спілкування, що не контролюються державою.

Функція мобілізації в діяльності ЗМІ означає:

- а) вираз різних суспільних інтересів;
б) спонукання людей до певних політичних дій;
в) усвідомлення людиною політичних норм, цінностей; г) об'єднання політичних суб'єктів.

Освітня функція в діяльності ЗМІ означає:

- а) спонукання людей до певних політичних дій;
б) об'єднання політичних суб'єктів;
в) вираз різних суспільних інтересів;
г) надання знань про політику.

Домінуючою інформаційною моделлю в умовах тоталітарного політичного режиму є:

- а) раціональна; б) військова; в) суспільно-конфліктна; г) емоційна.

Артикуляційна функція в діяльності ЗМІ означає:

- а) спонукання людей до певних політичних дій; б) об'єднання політичних суб'єктів; в) вираз різних суспільних інтересів; г) надання знань про політику.

Провідна роль у впливові на споживачів інформації належить:

- а) радіо; б) пресі; в) телебаченню; г) Інтернет.

Певним недоліком якої форми сучасної організації засобів масової інформації є пряма залежність від рекламодавців:

- а) державної; б) суспільно-правової; в) приватної; г) кооперативної.

Який з відомих засобів розповсюдження інформації є типовим для преси?

- а) постійний; б) фрагментарний; в) систематизований; г) послідовний.

Що покладено в основу політичного маніпулювання?

- а) індивідуальні думки і судження; б) наукові дослідження; в) соціально-політичні міфи; г) повідомлення засобів масової інформації

Функція соціалізації в діяльності ЗМІ означає:

- а) вираз різних суспільних інтересів;
- б) спонукання людей до певних політичних дій;
- в) усвідомлення людиною певних політичних норм, цінностей;
- г) надання знань, для адекватної оцінки відомостей отриманих зі ЗМІ.

Якому типу політичного лідера за Максом Вебером притаманна опора на розум?

- а) харизматичному; б) традиційному; в) лідеру-теоретику; г) раціональному

Знайти ознаку, що не має стосунку до концепції «впливу» в поясненні феномену політичного лідерства:

- а) широчінь, масштабність впливу лідера;
- б) асиметричність, нерівність у взаємодіях у відносинах лідера і підлеглих;
- в) вплив лідера спирається на його авторитет;
- г) здійснення хоча б разового впливу на політичний процес

Автором якого визначення явища лідерства є В.Даунтон?

- а) владного визначення;
- б) підприємницької концепції;
- в) символіської концепції;
- г) структурно-функціонального визначення.

Якої теорії лідерства не існувало в історії політичної думки?

- а) волюнтаристської теорії; б) біологізаторської теорії; в) теорії соціалізації; г) антропологічної теорії.

Якому типу політичного лідера за Максом Вебером притаманна опора на звичку?

а) харизматичному; б) лідеру-адміністратору; в) традиційному; д) раціональному.

Визначити автора теорії рис у поясненні феномену політичного лідерства.

а) Ф.Стендфорд; б) Т.Хілтон; в) Е.Богардус; г) З.Фрейд.

Згідно з теорією конститuentів, вирішальна ланка в системі відношень лідера і конститuentів це:

а) лідер; б) послідовники лідера; в) політичні активісти; г) виборці.

Визначити типова для політичної історії більшості держав послідовність у зміні типів політичного лідерства.

а)Т-Х-Р; б)Х-Р-Т; в)Р-Т-Х; г)Х-Т-Р.

де Т - традиційний лідер; Х - харизматичний лідер; Р - раціональний лідер.

Основна література:

Бубнов І.В. Політологія: Конспект лекцій. - Дніпропетровськ: «Економіка», 2006. - 106 с.

Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів України – К.: Каравела, 1999. –168 с.

Політологія: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.І. Панов (керівник авт.кол.), Л.М.Герасіна, В.С.Журавський та ін..– К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 520 с.

Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Підручник. – К.: Либідь, 2002. - 576 с.

Додаткова література:

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – К., МАУП, 2000. – 383 с.

Гаджиев К.С. Политическая наука. Учебник для высших учебных заведений. - М.: Логос, 2001. - 488 с.

Погорілий Д.Є Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос», 2008. – 432 с.

Політологія: Підручник / За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. - К.: Вища школа, 1998. – 415 с.

Політологія: Курс лекцій / І.С.Дмитрів (керівник), О.М.Рудакевич, В.А.Кулик та ін. - Тернопіль: Астон, 1998. – 158 с.

Політологічний енциклопедичний словник. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. - 400с.

Семінар №8. Соціологія, її місце і роль у науці та суспільстві

Мета і завдання заняття: вивчення об'єкту та предмету соціології; знайомство з її історією, парадигмами, методами і категоріями, виявлення місця соціології в системі гуманітарних наук, вивчення основних функцій соціології.

Основні поняття та терміни теми: Соціологія, об'єкт та предмет соціології, структура соціологічного знання, категорії соціології, соціальне, соціальні відносини, соціальний закон, функції соціології, методи соціології.

План семінарського заняття

- 1.Об'єкт і предмет соціології.
- 2.Закони та категорії соціології.

3. Структура, функції, методи соціології.

4. Місце соціології в системі суспільних і гуманітарних наук.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціологія — це наука про становлення, розвиток і функціонування суспільства, його елементів, соціальних відносин і соціальних процесів, про механізми і принципи їх взаємодії.

Намагання пізнати, осмислити суспільство, реалізувати своє ставлення до нього супроводжувало людство на всіх етапах його історії. На цій хвилі й постала у 30-х роках XIX ст. соціологія як наука. Термін “соціологія” походить від латинського слова “societas” (суспільство) та грецького “logos” (слово, значення). Впровадив його до наукового вжитку у 30-х роках XIX ст. французький філософ, соціолог Огюст Конт (1798 — 1857).

Об’єктом соціології є суспільство як цілісна соціальна реальність, що відбиває ту чи іншу сторону соціального життя, такі об’єктивні явища суспільства, як соціальні відносини, соціальні зв’язки, соціальні організації, соціальні інститути тощо.

Предметом соціології є соціальне життя суспільства, закони і закономірності функціонування і розвитку суспільства, соціальних суб’єктів.

Соціальний закон – об’єктивний і повторюваний причинний зв’язок між соціальними явищами та процесами, які виникають внаслідок масової діяльності людей або їх дій.

Категорії соціології — найбільш загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її об’єкта, предмета, розкривають механізми вияву законів і закономірностей, які вона вивчає. Однією з особливих і найуживаніших у соціології є категорія “соціальне”. **Соціальне** (лат. socialis – товариський, громадський) — сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, явищ і процесів суспільного життя.

Категорія “соціальне” тісно взаємодіє з категорією “соціальні відносини”.

Соціальні відносини – самостійний, специфічний від суспільних відносин, які виражають діяльність соціальних суб’єктів, зумовлену їх неоднаковим становищем у суспільстві та роллю в суспільному житті.

Під структурою соціологічного знання розуміють систему взаємопов’язаних уявлень, поглядів, підходів, теорій про соціальну дійсність на різних рівнях, виходячи із ступеня узагальнення або конкретизації пояснення соціальної дійсності.

Складовими **структури соціологічного знання** є теоретична, фундаментальна, прикладна та емпірична соціологія. В структурі соціології виділяють макросоціологію і мікросоціологію.

Функції соціології визначають її завданням перед суспільством. Найголовнішими функціями соціології є пізнавальна, описова, інформаційна, прогностична, ідеологічна, методологічна, соціального управління, виховна.

Методи соціології — правила соціального пізнання, технологічний принцип вивчення об’єкта чи його предметних галузей.

соціології використовують, по-перше, загальнонаукові методи (історичний, структурно-функціональний, порівняльний, системний, аналіз, синтез та ін.), по-друге, власні методи соціологічного дослідження.

Методи соціологічного дослідження діляться на **методи збору інформації** (метод аналізу документів, метод спостереження, метод опитування, метод експерименту) і **методи аналізу матеріалу** (використання статичних групувань, шкалування, виявлення кількісних залежностей та ін.).

Соціологія пов’язана з такими суспільними науками, як соціальна філософія, історія, правознавство, політологія, соціальна психологія та ін.

Проблемно-пошукові запитання

1. Чим відрізняється соціологія від інших наук про суспільство?

2. Як визначається об'єкт і предмет соціології? В чому полягає їх відмінність?
3. Що таке "Соціальні закони"? Чим вони відрізняються від законів природи?
4. За якими критеріями класифікують соціальні закони?
5. Якою є структура соціологічного знання? Чим відрізняється теоретична соціологія від емпіричної соціології?
6. У чому суть основних функцій соціології?
7. Що Ви розумієте під методами і прийомами соціології?
8. Що дає знання соціології сучасній людині?
9. Чому зростає значення соціології в наш час?
10. У чому виявляється зв'язок соціології з іншими науками?

Теми для доповідей

Роль соціології в соціальному реформуванні сучасного суспільства.

О. Конт — родоначальник соціології.

"Теорія соціальної дії" М. Вебера.

Основні напрямки розвитку західної соціології ХХ століття.

Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.

Методи соціології.

Тестові завдання

Соціологія як наука

1. виникла:

- а) Після Другої світової війни; в) в першій половині ХІХ ст.;
- б) на початку ХХ ст.; г) у ХVІІІ ст.

2. Соціологія це:

- а) наука про суспільство, явища та процеси, що відбуваються в ньому;
- б) наука про юридичні норми, що законодавчо закріплюють певні відносини між класами та регулюють поведінку людей;
- в) наука про минуле людського суспільства та його сьогодення.

Під структурою соціологічного знання розуміють:

- а) орієнтацію соціологічного дослідження; б) рівні соціологічного пізнання;
- в) ступінь узагальнення соціологічного знання;
- г) певним чином упорядковану систему знань про суспільство як динамічно-функціонуючий соціальний організм.

Термін "соціологічні теорії середнього рівня" в соціологію ввів:

- а) Т. Парсонс; в) Р. Мертон; б) П. Сорокін; г) Г. Спенсер;

Під функціями соціології розуміють:

- а) зв'язок соціології з іншими науками;
- б) цілі і завдання соціології;
- в) суспільне призначення, роль соціології, яку вона виконує в суспільстві.

Яке з положень найбільш вірно визначає місце соціології в системі суспільних наук? а) соціологія є складовою частиною соціальної філософії; б) це самостійна наука, яка має свій науковий інструментарій; в) соціологія не може існувати без висновків інших наук.

Мікросоціологія вивчає:

- а) спілкування та поведінку людей, їхні вчинки, мотиви їх поведінки;
- б) соціальну систему суспільства та її складові (економіку, політику, релігію); в) сукупність елементів суспільства, що перебувають у тісному взаємозв'язку.

За збирання, систематизацію соціологічної інформації, одержаної в результаті проведення соціологічних досліджень відповідає:

- а) інформаційна функція;
- б) прогностична функція;
- в) критична функція.

Дослідження одного й того ж або різних компонентів, яке приводиться декілька разів називають:

- а) груповим;
- б) трендовим;
- в) повторним.

Найрідше використовується при дослідженнях метод:

- а) спостереження;
- б) експеримент;
- в) анкетування.

Основна література

- Жоль К.К. Соціологія, Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2005. – С.12-46.
- Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. – С. 6 –15
- Практикум з соціології. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. – С.6 – 33
- Соціологія: Підручник/ За ред. В.М. Пічі.- Львів: «Магнолія плюс», «Новий світ»,2005. – С.6 – 23, 244 – 275
5. Соціологія: Підручник./ За ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. – Харків – Київ, 1998. – С.9 – 27, 597 – 616.
- Соціологія. Навчальний посібник. Упорядник Марчук П.П. – Тернопіль, 1998. – С.2 – 32, 96 – 113.
- Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник/ за заг. ред. В.М. Пічі. – К.: «Каравела», Львів: «Новий світ – 2000», – 480с.

Додаткова література

- Аверьянов Л.Я. Социология: что она знает и может. – М.: Социолог, 1993.
- Барвінський А.О. Соціологія. Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів: – К.: Центр навчальної літератури, 2005.
- Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник для вузов /Под ред. проф. В.И. Добренкова. – М.: Гардарики, 2002.
- Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія: Навч. посібник. – К.: Видавництво Європейського університету, 2002.
- Кравченко А.И. Социология: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002
- Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посібник. – К.: МАУП, 1998.
- Основы социологии: Хрестоматия /Авт. кол. под рук. В.И. Астаховой. – Харьков: Прапор, 1997.
- Попова И.М. Социология. Введение в специальность: Учебник.– К.: Тандем, 1997.
- Система социологического знания: Учебное пособие /Сост. Г.В. Щёкин. – К.: МАУП, 1998.
- Смелзер Н. Социология: Статьи разных лет. – М.: Феникс, 1994.
- Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии. – М.: Наука, 1994.
- Соціологія. Підручник /За ред. В.Т. Городенка. – К.: Академія, 2003.
- Руденко І.П. Соціологія. Курс лекцій. Навчальний посібник для вузів. – Харків, 1996.
- Якуба Е.А. Социология: учебное пособие для студентов. – Харьков: Константа, 1996.

Семинар №9. Суспільство як соціальна система

Мета і завдання заняття: усвідомлення сутності поняття «суспільство», його основні ознаки. Характеристика історичних типів суспільства, закономірності розвитку та функціонування суспільства; розкриття змісту основних елементів соціальної структури суспільства; охарактеризувати особливості сучасного українського суспільства.

Основні поняття та терміни теми: суспільство, соціальні зміни, соціальний розвиток, модернізація; соціальна система; соціальна дія, соціальна взаємодія; соціальний інститут, соціальна організація, соціальна спільнота, соціальна група; соціальна структура.

План семінарського заняття

1. Сутність та типологія суспільств.
2. Суспільство, як соціальна система. Характеристика його основних елементів.
3. Соціальна структура суспільства.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

соціологічній науці термін “суспільство” розглядається в широкому і вузькому значеннях.

У **широкому значенні** – це сукупність відносин, зв’язків між людьми, що історично розвиваються і складаються в процесі їхньої спільної життєдіяльності.

У **вузькому значенні** - це історичний конкретний тип (рід, вид, підвид) того чи іншого суспільства (наприклад, буржуазне суспільство), певні форми соціальних відносин і зв’язків, що відображають всебічну залежність індивідів одне від одного.

Основні ознаки суспільства: спільність території, цілісність і сталість (єдине ціле); здатність підтримувати та відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв’язків; певний рівень розвитку культури, система норм і цінностей; автономність та самодостатність, самовідтворення, саморегулювання, саморозвиток.

Типологізація суспільств – це класифікація суспільства на основі визначення найважливіших і найсуттєвіших ознак, які відрізняють одні суспільства від інших. Залежно від критеріїв соціологи по-різному визначали типи суспільств. Наприклад, беручи за головну ознаку писемність, їх поділяли **на писемні та дописемні**. За критерієм чисельності рівнів управління та ступенів соціальної диференціації всі суспільства поділяють на **прості і складні**.

Характерним для соціології є розподіл суспільства на **традиційне та індустріальне**. В основі цієї типології лежить критерій способу здобуття засобів існування. Застосування цього критерію іншими соціологами передбачає, ще постіндустріальне суспільства (правда, не у всіх країнах, а лише у найрозвинутіших).

Існують й інші підходи до типологізації суспільства. Зокрема в середині 19 століття К.Маркс запропонував власну типологію суспільства за **способом виробництва і формою власності – первіснообщинна, рабовласницька, феодална, капіталістична, комуністична суспільно – економічні формації**.

Громадянське суспільство — це сукупність усіх громадян, їх вільних об’єднань та асоціацій, пов’язаних суспільними відносинами, що характеризується високим рівнем суспільної свідомості то політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються нею.

Всі суспільства розвиваються. **Соціальні зміни** — це перехід соціальних систем, спільнот, інститутів та організацій з одного стану в інший. Поняття “соціальні зміни” конкретизують поняття розвитку — незворотних спрямованих змін матеріальних та ідеальних об’єктів. Розвиток передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого.

Процес соціальних змін, що відбувається впродовж періоду переходу суспільства від доіндустріальної к індустріальної форми життя носить назву **модернізація**.

Система являє собою сукупність елементів, між якими існує взаємозв'язок і взаємодія, і які в цій взаємодії утворюють єдине ціле.

Соціальна система – це складноорганізоване цілісне утворення, впорядковане і пов'язане з сукупністю взаємно детермінованих зв'язків між його елементами.

До **основних ознак** соціальної системи відносять: взаємозв'язок групи елементів; утворення цими елементами стійкої цілісності; внутрішня взаємодія усіх елементів; здатність взаємодіяти з іншими елементами; має свою структуру, внутрішню будову; відносно автономна; самоорганізована і саморегульована система; виконує численні функції; скерована на досягнення певного результату.

У суспільстві існує складна ієрархія соціальних систем, які відрізняються одна від одної.

Соціальна спільність – це сукупність індивідів, яка реально існує, яку можна емпірично зафіксувати, що відрізняється відносною цілісністю та виступає самостійним суб'єктом соціальної дії (молодь, політична партія, сім'я тощо).

Соціальна група – відносна мала кількість людей, пов'язаних між собою формою діяльності, спільністю інтересів, норм, цінностей.

Соціальний інститут – це стійка, організована форма діяльності груп, спільностей людей, соціальних верств, форма закріплення і способів здійснення спеціалізованої діяльності, яка забезпечує функціонування суспільних відносин.

Соціальні організації – це відносно автономна група людей, що разом прагне досягти визначної мети.

соціології поняття «соціальна структура» вживається в широкому й вузькому значеннях. У **широкому значенні** соціальна структура – це побудова суспільства в цілому, система зв'язків між усіма основними елементами. У **вузькому значенні** термін «соціальна структура» визначають, як сукупність соціально – класових, соціально – демографічних, професійно – кваліфікаційних, територіальних, етнічних конфесійних спільностей, пов'язаних відносно стійкими взаємовідносинами.

Проблемно-пошукові запитання

- 1.Що таке «суспільство»? Чому людина не може існувати поза суспільством?
- 2.Чи можна ототожнювати суспільство з державою? Поясніть.
- 3.Які історичні типи суспільства Ви знаєте?
- 4.За якими критеріями можна здійснювати типологізацію суспільства? Наведіть приклад.
- 5.В чому полягає різниця між доіндустріальним, індустріальним та постіндустріальним суспільством?
- 6.До якого типу суспільства Ви віднесли б сучасну Україну?
- 7.Що слід розуміти під терміном «модернізація суспільства»?
- 8.Що означає суспільство як соціальна система?
- 9.Охарактеризуйте основні елементи соціальної системи.
- 10.Поясніть поняття соціального інституту, яка його структура?
- 11.На основі чого утворюються соціальні спільності?
- 12.Що таке соціальна структура суспільства?

Теми для доповідей

Громадянське суспільство та шляхи його формування.

Суспільство: механізми розвитку та руйнування.

Система освіти як соціальний інститут.

Студентство як соціально-професійна група: джерела формування та її роль в сучасному українському суспільстві.

Глобалізація та розвиток суспільства.

Трансформація сучасного українського суспільства: джерела і види соціальних змін.

Тестові завдання:

“Суспільство – функціонуюча система, що ґрунтується на поділі праці”. Кому належить це визначення суспільства?:

- а) Е. Дюркгейму; б) Аристотелю;
в) М. Веберу; г) О. Конту.

“Суспільство – це взаємодія людей, яка є продуктом соціальних дій.” Кому належить це визначення суспільства?:

- а) Е. Дюркгейму; б) Аристотелю; в) М. Веберу; г) О. Конту.

Для постіндустріального суспільства визначальним чинником розвитку є:

- а) сільське господарство; б) промисловість;**
в) інформація, наявність освіти та знань.

Соціальний інститут – це:

- а) певна сукупність людей, об'єднаних інтересами та цінностями;
б) сукупність рис, що відрізняють одного індивіда від іншого;
в) система норм і правил, що забезпечує стабільність і розвиток суспільства.

Соціальна група – це:

- а) певна сукупність людей, що об'єднанні загальними інтересами, нормами та цінностями;
б) система норм та правил, що забезпечує розвиток і стабільність суспільства; в) відносини між окремими індивідами.

Соціальні взаємодії

бувають: а) фізичні; б) словесні; в) мисленні; г) жести.

Взаємодія – це:

- а) двосторонній процес обміну діями між людьми;
б) дія одного суб'єкта для досягнення певної мети; в) засвоєні стереотипи поведінки.

Соціальна дія – це:

- а) дія індивідів направлена на вирішення життєвих проблем і ситуацій;
б) переміщення індивіду в ієрархії суспільства;
в) поведінка, що є відхиленням від норми встановленої в суспільстві.

Часткові, поступові, такі, які здійснюються як достатньо стійкі та постійні

тенденції до зростання або зменшення якихось якостей, елементів в різних соціальних системах – це:

- а) еволюційні зміни;
б) революційні зміни;
в) прогресивні зміни;
г) реформаційні зміни.

Основна література

Краснянська Н.Д. Конспект лекцій. — ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. — С.15—26

Піча В.М., Хома Н.М. Соціологія. Підручник. — Львів: «Новий світ – 2000», 2005. — С. 62 — 95.

Практикум з соціології. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти/ За ред. В.М.Пічі. — Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. — С.69 — 98.

Соціологія: Підручник./ За заг. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. - Харків – Київ, 1998. – С.178-247.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник - довідник/ За заг. ред. В.М. Пічі. — К.: «Каравела», Львів «Новий світ - 2000», 2002.
Соціологія. Навчальний посібник. Упорядник Марчук Г.Г. — Тернопіль, 1998. — С. 220-226.

Додаткова література

- Американская социологическая мысль: тексты / Под ред. В. И. Добренькова. — М.: Издательство МГУ, 1994.
- Асп Э. Введение в социологию. — СПб, 1999.
- Вебер М. Избранные произведения. — М.: Прогресс, 1990.
- Афанасьев В.Г. Системность и общество.- М.: Политиздат, 1982.
- Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології від античності до початку ХХ ст.- К, 1993.
- Карташев В.А. Система систем. Очерки общей теории и методологии. —М.: Прогресс —Академия, 1995.
- Мертон Р. Социальная теория и социальная структура.-К.:Абрис, 1996.
- Луман Н. Понятие общества //Проблемы теоретической социологии.- СПб, 1994.
- Система социологического знания : Учеб. пособие/ Сост. Г.В.Щекин.- К.: МАУП, 1998
- Смелзер Н. Социология / Пер. с англ. — М.: Феникс, 1994.
- Черниш Н. Соціологія: Курс лекцій. — Львів: Кальварія, 1996
- Шаповал М. Загальна соціологія. —К. : УЦДК, 1996
- Якуба Е.А. Соціологія: Учеб. пособие. — Харьков: Константа, 1996.

Семинар №10. Особистість у системі соціальних відносин і процесів

Мета і завдання заняття: розкрити роль особистості в системі соціальних відносин: процесів; соціальну структуру особистості, ознайомлення з процесом соціалізації, ролі та статусної концепції особистості, розглянути соціальні регулятори діяльності та проблеми девіантної поведінки.

Основні поняття та терміни теми: людина, індивід, особистість; структура особистості; соціалізація, первинна соціалізація, вторинна соціалізація, політична соціалізація, агенти соціалізації, соціальна адаптація, ресоціалізація, десоціалізація; соціальний статус, соціальна роль, соціальні норми, санкції, девіація.

План семінарського заняття

1. Поняття особистості в соціології.
2. Соціалізація: сутність, етапи, агенти.
3. Соціальний статус та соціальна роль особистості.
4. Девіантна поведінка: форми, види, причини.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Людина — поняття саме найзагальніше, родове. Поняття "людина" використовується для позначення загальних, властивих усім людям можливостей, що відрізняють нас від тваринного світу.

Індивід — одиничний представник людського роду і його "першоцеглінка" (від лат. «ИПУИЙ - неподільний, кінцевий»). Його характеристиками є такі ознаки, як стать, вік, раса, статус, роль.

Індивідуальність — сукупність рис, що відрізняють одного індивіда від іншого, причому розбіжності проводяться на різних рівнях - біологічному, нейрофізіологічному, психологічному, соціальному та ін.

Особистість — інтегральна (цілісна) сукупність соціальних властивостей людини у результаті складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників її розвитку та активної взаємодії з соціальним середовищем.

Соціологічний підхід до **структури особистості** враховує передусім особливості й механізм її соціальної поведінки.

Потреби – внутрішні стимули активності особистості, те, що забезпечує її існування і самозбереження.

Інтерес — це форма прояву потреби, що скеровує суб'єкт на усвідомлення мети діяльності.

Мотив — усвідомлена потреба суб'єкта в досягненні певних цілей.

Цінність виражає соціальне ставлення людини до об'єктів та явищ оточуючої дійсності.

Ціннісні орієнтації – соціальні цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості і поділяються нею.

Соціальні настанови – соціально визначені загальні орієнтації особистості, які відображають можливості особи діяти відповідно до об'єкта дії.

Соціальна діяльність — цілеспрямовані дії, що базуються на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, а також існуючих в суспільстві соціальних норм.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формується соціально значущі риси особистості.

Первинна соціалізація — засвоєння соціальних норм та цінностей людиною, яка пов'язана з прямим впливом на особистість її безпосереднього оточення (сім'я, батьки, друзі, вчителі).

Вторинна соціалізація — здійснюється вторинними соціальними групами, соціальними інститутами, організаціями, установами в загальній формі, опосередковано (держава, ЗМІ, громадські об'єднання).

Соціальні інститути, групи й окремі люди, котрі мають значимий вплив на соціалізацію, називають **агентами соціалізації**.

Соціальна адаптація — це процес пристосування індивіда до умов життєдіяльності, до рольових функцій та норм поведінки, до форм соціальної взаємодії, котрі склалися у спільноті, до складу якої індивід інтегрується.

Ресоціалізація - процес засвоєння нових норм і цінностей замість старих.

Десоціалізація — процес зворотний соціалізації. Внаслідок цього людина може частково або повністю втратити засвоєні норми і цінності.

Соціальний статус особистості – це певне місце людини в суспільній ієрархії, яке обумовлене його походженням, професією, віком, статтю, сімейним станом.

Соціальна роль – це модель поведінки, яка об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі суспільних або міжособистісних відносин.

Соціальні норми — сукупність, зобов'язуючих принципів, правил, еталонів, вимог, встановлених суспільством, соціальними спільнотами для регулювання соціальних відносин, діяльності і поведінки соціальних суб'єктів на всіх рівнях і у всіх сферах людської життєдіяльності.

Соціальні санкції — засіб регулювання спільнотою поведінки своїх членів, з метою стимулювання бажаної поведінки і припинення небажаної поведінки.

Девіація - процес відхилення поведінки особи від встановлених у даному суспільстві стереотипів, норм моралі і права.

Проблемно-пошукові запитання

1. В чому різниця між поняттям «індивід», «індивідуальність», «особистість»?
2. Які основні стадії соціалізації і інститути соціалізації на цих стадіях?
3. Чим розрізняються первинні та вторинні соціалізації?
4. З чого складається соціальний статус особистості?
5. В чому різниця між предписаними та набутими соціальними статусами?
6. Які складові процесу соціалізації?
7. Якими є основні елементи соціальної структури особистості?

Теми для доповідей

Вплив цінностей особистості на її соціальну активність.
Соціальні регулятори поведінки людини.
Рольові теорії особистості.
Девіантна поведінка особистості – негативне соціальне явище.

Тестові завдання

Особистістю в соціології називають:

- а) людину як окремого представника людського роду, тієї чи іншої спільності; б) характерні риси за якими індивіда виділяють оточуючі(характер, стать тощо); в) соціальну якість, яка формується у людини в процесі включення її в соціальне середовище.

Соціалізація – це:

- а) процес включення індивіда до соціальних зв'язків та відносин;
- б) становище, яке займає особистість в групі, суспільстві; в) процес пристосування індивіда до умов життєдіяльності.

Процес соціалізації:

- а) завершується у дитинстві;
- б) завершується отриманням освіти;
- в) триває все життя.

Соціальна адаптація – це:

- а) поведінка людини відповідно до її статусу;
- б) процес входження індивіду в соціальні зв'язки, відносини;
- в) процес пристосування індивіду до умов, що склалися в суспільстві.

Процес, внаслідок якого особистість набуває знань і ціннісних настанов в політичній сфері називають:

- а) соціальною адаптацією;
- б) політичною соціалізацією;
- в) правовою соціалізацією.

Статус громадянина України належить

до: а) набутих статусів; б) приписаних статусів.

Які з нижче перелічених позицій виділяють головний статус людини?

- а) молода; б) українка; в) студентка; г) одружена; д) католичка.

Процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини – це:

- а) адаптація; б) екстеріоризація; в) інтеріоризація.

Хто з соціологів ввів поняття девіації у соціологічну систему знання?

- а) М. Вебер; б) Е. Дюркгейм; в) Г. Спенсер.

Санкції – це:

- а) засіб соціального контролю;
- б) засіб стимулювання діяльності;
- в) засіб узгодження соціальних інтересів;
- г) засіб соціальної інтеграції.

Основна література

Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. – С.26–39

- 2. Соціологія: Підручник./ За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2005. – С.107-125.

Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі.- Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. – С.113-131.

Соціологія: Підручник./ За заг. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. – Харків – Київ, 1998. – С.271-294.

5. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник – довідник / За заг. ред. В.М. Пічі/ - К.: «Каравела», Львів «Новий світ - 2000», 2002 – С.7, 8,54, 126, 131,188, 260, 261 ,269, 283, 314, 341, 422.

Сорокін П. «Человек, Цивилизация, общество. – М.: Политиздат, 1992. – С. 218- 220

Шаповал М. Загальна соціологія. – К.: Український центр духовної культури. – 1996. – С. 253-263.

Додаткова література

Бекешкина И.Д. Структура личности. Методологический анализ. –К: Наук. думка, 1986.

Добренев В.М., Кравченко А.И. Социология: Учебник. –М.:ИНФА, 2001.

Злобіна О.Г., Тихонович В.О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. –К, 2001.

Кон Н.С. Социология личности. –М, 1967.

Лукашевич М.П. Соціалізація: виховні механізми і технології: Навчально-методичний посібник. –К, 1998.

Некрасов А.И. Основы социологии. Конспект лекций. –Х.:Одиссей, 2002.

Павліченко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навчальний посібник. –К.: Лібра, 2002.

Піча В.М. Соціологія особистості// Соціологія: терміни, поняття, персоналії/ За заг. ред. В.М. Пічі. – К.;Львів, 2003.

Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч. посібник. –К.:Атіка, 2004.

Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід. –К, 2000

Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – П, 1979.

Семінар №11. Соціальна стратифікація та соціальна мобільність

Мета і завдання заняття: розкрити сутність теорії соціальної стратифікації та охарактеризувати її історичні типи; проаналізувати сутність процесу соціальної мобільності і які основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.

Основні поняття та терміни: соціальна стратифікація, соціальний клас, вищий клас, середній клас, нижчий клас, маргінали, соціальна мобільність, вертикальна мобільність, горизонтальна мобільність.

План семінарського заняття

1.Соціальна стратифікація: поняття, основні методологічні підходи.

2.Історичні типи соціальної стратифікації.

3.Соціальна мобільність. Види.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціальна стратифікація (лат. Stratum – шар) – поділ суспільства на вертикально розташовані соціальні групи і верстви (страти), які мають різний престиж, власність, владу, освіту тощо.

Із історії відомо кілька основних типів стратифікації : рабство, касти, стани та класи.

Рабство. Воно було граничною формою нерівності, за якої одні люди володіли іншими. Щоправда, рабство було неоднорідним залежно від періоду чи культури: в одному випадку раб перебував поза законом (класична форма рабства), в іншому – йому відводилася роль слуги чи солдата.

Каста – це соціальна група, членством в котрій людина зобов'язана виключно своїм народженням. Член касты не може перейти із власної касты в іншу, і це положення закріплене індуською релігією. Поширені вони переважно в Індії, де налічується 4 основні

касти(брахмани – священики, кшатрії – воїни, вайшеї-купці, шудри – робітники та селяни) та 5 тис. неосновних каст та підкаст.

Стани. Властиві вони європейському феодалізму. Це соціальні групи, які володіли закріпленими звичаями або юридичним законом правами та обов'язками, котрі передавалися через спадщину.

Клас – угруповання людей на основі нерівного становища щодо основних соціальних ресурсів, які визначають їхні життєві шанси, соціальні претензії та соціальні можливості спільно діяти.

Вищий клас. До нього зараховують роботодавців, керівників, топ-менеджерів, усіх, хто володіє виробничими потужностями чи контролює їх, має високий майновий ценз(багатство).

Середній клас. Цей феномен сформувався в індустріальному суспільстві, розвинувся постіндустріальному, його ідентифікують за різними критеріями: - займає проміжну позицію між верхами і низами суспільства; порівняно високо забезпечена частина суспільства, що володіє власністю, економічною незалежністю, свободою вибору сфери діяльності; зосереджує у своїх рядах кваліфікованіші, найдіяльніші кадри суспільства. Середні верстви сучасного західного суспільства становлять приблизно 80 відсотків.

Нижчий клас. До нього належать малокваліфіковані робітники, особи без професійної кваліфікації (так звані «сині комірці»).

Маргіналізація – втрата особистістю належності до певної соціальної групи, норм і цінностей відповідної субкультури без входження до іншої.

Соціальна мобільність – це процес руху індивідів між ієрархічно організованими елементами соціальної структури. Поняття соціальної мобільності увів в соціологічний обіг П. Сорокін у 1927 р.

Горизонтальна мобільність – це перехід індивіда або соціального об'єкта із однієї соціальної групи в іншу, що знаходиться на тому ж рівні.

Вертикальна мобільність – це переміщення індивіда або соціального об'єкта з одного соціального пласта в інший. В залежності від напрямку переміщення існує два типи вертикальної мобільності: **висхідна** і **низхідна**, тобто соціальний підйом і соціальний спуск.

Соціальна мобільність та соціальна стратифікація невіддільно пов'язані явища; тільки стратифікація – це стан суспільства на даний момент(ніби “фотографія суспільства”), а мобільність – це механізм зміни цього стану(“кіно про зміни в суспільстві”).

Проблемно-пошукові запитання

- 1.Що таке “соціальна стратифікація”?
- 2.Розкрийте сутність теорії соціальної стратифікації.
- 3.Які Ви знаєте критерії соціальної стратифікації?
- 4.характеризуйте історичні типи стратифікації.
- 5.Поясніть відмінності між поняттями “клас”, ”страта”.
- 6.Кого Ви відносите до представників “вищого класу”, “середнього класу”, “нижчого класу” ?
- 7.Які причини соціальної нерівності? Чи може нерівність бути справедливою.
- 8.Розкрийте сутність процесу соціальної мобільності.
- 9.Чим відрізняється горизонтальна соціальна мобільність від вертикальної соціальної мобільності?
- 10.Чим розрізняються поняття “соціальне розшарування” і ”стратифікація”?

Теми для доповідей

Концепція М. Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.

П. Сорокін про форми соціальної стратифікації.

Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.

Проблеми формування середнього класу в Україні.

Тестові завдання

Категорія “соціальна стратифікація” відображає:

- а) ієрархічно організовану систему соціальної нерівності;
- б) процес переміщення соціальних груп чи окремих індивідів з однієї страти в іншу;
- в) набір соціальних статусів особистості.

Поняття “соціальна мобільність” було введено в науковий обіг:

- а) Т. Парсонсом; б) П. Сорокіним; в) М. Мідом; г) М. Вебером.

Вертикальна соціальна мобільність це:

- а) перехід індивіда з однієї соціальної групи в іншу, яка розташована на одному рівні; б) переміщення одного індивіда з однієї верстви в іншу; в) переміщення людини в соціальному просторі.

Переміщення індивідів між різними рівнями ієрархії називають:

- а) соціальною мобільністю;
- б) соціальною стратифікацією;
- в) соціальними змінами.

Теорія розподілу суспільства на класи була введена в науковий обіг:

- а) Карлом Марксом; б) Питиримом Сорокіним; в) Максом Вебером.

Теорія яка поділяє суспільство на основі доходу, престижу професії, впливу на поведінку інших називається:

- а) теорією класів;
- б) теорією стратифікації;
- в) соціальною структурою суспільства.

У двох із перерахованих суспільств стратифікаційна система базується на основі приписних статусів особистості. Це - :

- а) кастове суспільство у стародавній Індії;
- б) сучасне індустріальне, постіндустріальне суспільство;
- в) станове суспільство у Франції напередодні буржуазної революції.

Основу “середнього класу” в сучасних суспільствах становлять люди із:

- а) набутим соціальним статусом;
- б) приписним соціальним статусом;
- в) правильними є обидві відповіді.

У сучасному українському суспільстві найбільш масовим є:

- а) вищий клас; б) середній клас; в) нижчий клас.

Під час соціальних криз, переворотів інтенсивність соціальної мобільності, як правило:

- а) знижується;
- б) зростає;
- в) залишається приблизно на тому ж рівні, що і у стабільних суспільствах.

Основна література

Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. – С. 39 – 48.

Соціологія: Підручник/ За ред. В.М. Пічі – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2005. – С.95-106.

Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти/ За заг. ред. В.М. Пічі.-Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія Плюс», 2004. – С.92-

4. Соціологія: Підручник/ За заг. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. - Харків-Київ, 1998. – С.247-257.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчання словник-довідник/ За заг. ред. В.М. Пічі.- К.: « Каравела», Львів «Новий світ – 2000», 2002.-480с.

Додаткова література

- Головаха Є. Суспільство, що трансформується. Досвід соціологічного моніторингу в Україні.-К, 1997
- Гидденс Е. Стратификация и классовая структура// Социол. исслед.- 1992. -№9,11
- Ильин В.Социальная стратификация . Сыктывкар, – 1991.
- Классовое общество. Теория и эмпирические реалии/ Под ред. С.Макеева. – К., 2003
- Комаров М.С. Социальная стратификация и социальная структура //Социол. исслед. – М , 1992.-№7
- Куценко О. Общество неравных. Классовый анализ неравенства в классовом обществе. – Харьков, 2000
- Мостовая И.В. Социальное расслоение. Символический мир метаигры . – М, 1996
- Радаев В.В., Шкаратан О.Н. Социальная стратификация. –М, 1995
- Сірій Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії // Навч. посібник. – К: Атіка, 2004
- Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М, 1992
- Черниш Н.Соціологія : Курс лекцій. – Львів: Кальварія, 1996.
- Шаповал М. Загальна соціологія.- К.:УЦДК, 1996.
- Якуба Е. А. Соціологія : Учеб. пособие.- Харьков : Константа, 1996.

Семинар №12. Соціологія екології. Соціологія праці.

Мета і завдання заняття: розглянути предмет і об'єкт соціології екології; проаналізувати розвиток соціально-екологічних поглядів; формування екології як галузі знання; визначити основні категорії соціології екології; виявити сутність закономірностей взаємодії суспільства і природи, досягнення збалансованості розвитку і функціонування соціальних спільнот, соціальних структур та інститутів в умовах впливу на їх життєдіяльність антропогенних екологічних чинників; охарактеризувати особливості прояву глобальних екологічних проблем на території України та шляхи їх подання., вивчення предмету соціології праці, головних категорій та понять соціології праці; розкрити формування соціологічних ідей про працю; показати значення соціології праці у вирішенні соціально-економічних проблем сучасного українського суспільства.

Основні поняття та терміни: соціологія екології, соціально-екологічна система, екологічна свідомість, екологічна поведінка, екологічна освіта, екологічна культура, екологічна політика, глобальні проблеми, екологічна криза. вивчення предмету соціології праці, головних категорій та понять соціології праці; розкрити формування соціологічних ідей про працю; показати значення соціології праці у вирішенні соціально-економічних проблем сучасного українського суспільства, соціологія праці, зміст праці, дисципліна праці, культура праці, мотивація праці, організація праці, ставлення до праці, стиль керівництва, стимулювання праці, умови праці, характер праці.

План семінарського заняття

- 1.Об'єкт та предмет соціології екології
- 2.Розвиток соціально-екологічних поглядів
- 3.Основні категорії соціології екології
- 4.Особливості соціально-екологічних процесів у сучасній Україні.
- 5.Об'єкт і предмет соціології праці. Основні категорії.
- 6.Еволюція концептуального підходу до людини і праці. Проблеми професійної майстерності людини.
- 7.Концепція службової кар'єри людини.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціологія екології – галузь соціології, яка досліджує специфічні зв'язки між людьми та навколишнім середовищем, особливості розвитку і функціонування соціальних спільнот, соціальних структур та інститутів в умовах впливу на їх життєдіяльність антропогенних екологічних чинників.

Термін «**екологія**» ввійшов у науковий обіг завдяки старанням видатного німецького біолога Е. Геккеля у 1866р. на позначення науки про відношення організмів і навколишнього середовища.

Об'єктом соціології екології є складна система соціоприродних відносин і взаємодій, яка формується і функціонує в результаті свідомої, цілеспрямованої діяльності людей, об'єднаних у різні соціальні спільноти.

Предмет соціології екології – це дослідження специфічних взаємодій між людиною (суспільством) і довкіллям, впливу його як сукупність природних і суспільних факторів на людину, а також впливу людини на довкілля.

Соціально-екологічна система – сукупність структур елементів та їх функцій, що характеризують екологічну безпеку населення на регіональному та локальному рівнях.

Екологічна свідомість – індивідуальна і колективна (суспільна) здатність до усвідомлення нерозривного зв'язку людини з природою, залежності добробуту людей від цілісності природного середовища, вміння та звички діяти, не порушуючи зв'язків та кругообігів у природі.

Екологічна освіта – свідомий і планомірний розвиток знань про навколишнє природне середовище. Основна її мета полягає у формуванні уявлень про природне середовище, специфіку його внутрішніх відносин, особливості впливу людини на середовище, принципи гармонійного розвитку людини і довкілля.

Екологічна поведінка – система взаємопов'язаних дій, в яких реалізується освіченість людини щодо закономірностей функціонування довкілля, бережливе ставлення до нього.

Екологічна політика – соціальна діяльність, спрямована на забезпечення соціальних, економічних, культурних умов, необхідних для гармонійного буття, збереження і відтворення навколишнього середовища.

Екологічна криза – це виснаження природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища, порушення природного балансу у рослинному і тваринному світі.

Глобальні проблеми сучасності (фр. Global – всезагальний, лат. Globus – куля) – проблеми, які зачіпають життєво важливі інтереси усього людства, усіх держав і народів, кожного мешканця планети; набувають надзвичайно гострий характер й загрожують не тільки позитивному розвитку людства, але й загибеллю цивілізації; потребують для свого вирішення зусиль усіх держав і народів, усієї міжнародної спільноти.

Соціологія праці – одна із спеціальних соціологічних теорій, предметом вивчення якої є соціальні аспекти праці, тобто людський фактор, його функціонування в процесі праці.

Об'єктом соціології праці є праця як суспільно-значуще явище, як процес реалізації, водночас і відтворення здібностей, знань та умінь особи, як вид соціальної діяльності.

Праця – цілеспрямована діяльність людей, в результаті якої створюються матеріальні духовні блага. Соціологія розглядає працю як основну форму життєдіяльності людського суспільства, основну умову його буття.

Соціальна сутність праці: праця є способом освоєння природи людиною, оскільки праця – процес, який відбувається між людиною і природою у якому людина своєю діяльністю опосередковує, регулює та контролює обмін речовин між собою та природою; праця є засобом формування і розвитку особистості, оскільки людина, впливаючи на природу, використовуючи її для задоволення своїх потреб, змінює й свою власну природу, розвиває здібності та нахили, формує себе як особистість; праця є визначальним чинником

формування соціальної структури суспільства, оскільки люди у процесі трудової діяльності об'єднуються, утворюючи певні соціально-професійні, соціально-психологічні та інші групи.

Основними категоріями соціології праці є: умови праці, зміст праці, процес праці, трудовий колектив, ставлення до праці, соціально-трудова відносина і т.д.

Умови праці – сукупність соціально-економічних, санітарно-гігієнічних, організаційних та соціально-побутових чинників, які впливають на працездатність і здоров'я працівника. Умови праці можуть бути нормальні і шкідливі. За нормальних умов праця не шкодить здоров'ю людини. Шкідливі умови праці небезпечні для життя.

Ставлення до праці – усвідомлення значення праці як індивідуальної та суспільної цінності.

Процес праці – включає в себе доцільну діяльність людини (сама праця); предмет, тобто те, на що спрямована діяльність; знаряддя виробництва, якими людина впливає на предмет праці.

Організація праці – форми, способи і порядок поєднання живої і предметної праці.

Змістовність праці. Мета, усвідомлений образ очікуваного результату трудової діяльності. **Стимули до праці** – зовнішні фактори, які спонукають до праці.

Мотиви праці – внутрішні спонуки пов'язані з ціннісними установками, етичною орієнтацією діяльності.

Трудовий колектив – це добровільне соціально – політичне і економічне об'єднання людей для спільних дій заради досягнення особистісно-цінних і суспільно-корисних цілей, які пов'язані єдністю інтересів, оформленні структурно і мають органи управління, дисципліни і відповідальності.

Соціально-трудова відносина – це відносина, які складаються на виробництві між представниками різних соціальних спільностей.

Дисципліна праці – чітке дотримання встановленого порядку роботи, що виражається в підпорядковані єдиному режиму діяльності і загальному керівництву, в узгодженості спільних дій.

Культура праці – термін, який відображає культуроформуєчий вплив праці на людину. Характеризує ті техніко-технологічні та соціальні нормативи, які зумовлені сучасними досягненнями техніки, технології та організації праці і ставлять відповідні вимоги до людини як виконавця виробничих функцій та особистості.

Методи керівництва – сукупність управлінських прийомів, які використовує керівник у процесі управління трудовим колективом. Виділяють три групи методів керівництва: **адміністративні, економічні, соціально-психологічні.**

Проблемно-пошукові запитання

Що є об'єктом і предметом соціології екології?

У чому полягає відмінність проблематики екології та екологічної соціології?

Які Ви знаєте основні методи соціології екології?

Які специфічні риси характеризують інвайроментальну соціологію?

Розкрийте особливості коеволюційного розвитку суспільства.

Проаналізуйте основні категорії соціології екології.

Яким цілям підпорядковане екологічне вимірювання соціальних процесів?

Розкрийте зміст поняття «екологічна криза».

Які з загальнопланетарних проблем, на Вашу думку, найгостріші і чому?

Охарактеризувати особливості соціально-екологічних процесів у сучасній Україні та шляхи їх подолання.

Що вивчає соціологія праці?

Що є об'єктом і предметом соціології праці?

Охарактеризуйте основні категорії соціології праці.

Розкрийте соціальні функції праці.

Чому соціологія праці почалась з “економічної людини” ?

Назвіть форми підготовки “професійного” робітника.
Коли на виробництві стали ураховуватися соціально-біологічні особливості людини?
Назвіть етапи їх осмислення.
Які види мотивів праці Ви знаєте, охарактеризуйте їх.
Як дозрівали і в чому виявлялися форми участі робітника в управлінні виробництвом?
Які основні типи і фази розвитку кар’єри Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
Визначте головні завдання соціології праці на сучасному етапі.

Теми для доповідей

Формування інвайроментальної соціології.
Соціологічне значення вчення В. Вернадського про неосферу.
Особливості соціально – екологічних процесів у сучасній Україні.
Шляхи формування екологічної свідомості українців.
Глобальні проблеми сучасності та їх подолання.
Соціальна сутність праці.
Проблеми зайнятості в Україні.
Професійна кар’єра та фактори, що її визначають.
Вплив стилю керівництва на ефективність трудової діяльності.
Конфліктні ситуації в трудовому колективі та шляхи їх врегулювання.
Форми і моделі стимулювання праці.
Соціально-психологічний клімат трудового колективу та чинники, що впливають на його формування.

Тестові завдання

Які з перелічених проблем відносяться до глобальних? а) проблема безробіття; б) проблема бідності; в) проблема глобального потепління; г) зменшення запасів питної води; д) неконтрольований ріст чисельності населення; е) неграмотність; ж) торгівля людьми; з) між етичні проблеми; і) мовні проблеми.

Шлях вирішення проблеми виживання людства в: а) відродженні релігійних норм; б) відмові від техногенної цивілізації; в) подоланні глобальних проблем цивілізації; г) мирному освоєнні космосу.

Що таке Римський клуб?

а) організація, яка займається дослідженням глобальних проблем; б) міжнародна релігійна миротворча організація; в) конференція керівників держав і бізнес-еліти з економічних питань; г) феміністське об’єднання.

Термін “екологія” вперше запропонував:

а) А. Тенеслі; б) Е. Геккель;
в) Р. Парк; г) Ю. Берджесс.

Коли розпочалося становлення соціальної екології як системи наукового знання: а) в другій половині XIX ст.; б) в першій половині XX ст.; в) після Другої світової війни.

Хто вивів так звані закони спадної родючості землі та зростання народонаселення:

а) А. Холі; б) О. Данкен; в) Т. Мальтуе; г) Л. Оноре.

Поняття “соціальна екологія” в науковий обіг було введено:

а) Р. Парком; б) Г. Мершем;
в) Р. Маккензі; г) У. Кеттоном.

Соціологія екології – це:

а) загальнотеоретична соціологія;
б) спеціальна галузева соціологічна теорія;
в) конкретні соціологічні дослідження.

Термін “Глобальні проблеми сучасності” був введений у науковий обіг: а) в другій половині ХХ ст.; б) в першій половині ХХ ст.; в) в кінці ХІХ ст.

Хто заснував Римський

клуб: а) А. Кінг;
б) Д. Медоуз; в) А. Печчелі;
г) Б. Шнайдер.

Соціологія праці виникла:

а) в другій половині ХІХ ст.;
б) в першій половині ХХ ст.;
в) після Другої світової війни.

Що є предметом соціології праці:

а) економічний механізм підвищення ефективності праці; б) соціально-трудові відносини у сфері праці; в) розвиток особистості.

К соціальним інститутам у сфері праці

відносяться: а) суб’єкти праці; б) соціально-трудові відносини; в) праця; г) трудовий конфлікт.

В якому році В. Штерн запропонував термін “психотехніка”?:

а) 1898; б) 1900; в) 1903; г) 1905; д) 1910.

Хто є автором концепції “збагачення праці”?:

а) А. Маслов; б) К. Левін; в) Ф. Тейлор;
г) Ф. Херцберг; д) М. Вебер.

Першим обоснував основні положення наукового менеджменту як самостійної галузі управління виробництва:

а) Е. Дюркгейм; б) Е. Мейо;
в) М. Вебер; г) Ф. Тейлор.

Який метод використовується для аналізу робочих дій?: а) хронометраж; б) біографічний метод;

в) метод композиції.

Що розуміється під ефективністю управлінських

рішень?: а) визначення результативності управлінських рішень; б) встановлення доходів і затрат від здійснення діяльності; в) доцільність управлінських заходів.

Соціально-психологічний клімат трудового колективу – це:

а) зовнішні умови функціонування організації; б) суперечності всередині колективів і виробничих організацій;
в) домінуючий і відносно стійкий психічний настрій колективу

Який тип комунікативної сітки сприяє більшому задоволенню працівників під час виконання спільних завдань?:

- а) павутина; б) променева;
- в) ланцюг; г) дерево;
- д) коло; е) штурвал.

Основна література

- Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. – С. 48 – 56.
- Соціологія: Підручник/ За заг. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача.-Харків Київ, 1998. – С.371-391.
- Соціологія: підручник для студентів в вищих навчальних закладів/ За ред. В.Г. Городянка.- К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – С.393-411.
- Соціологія: термін, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник/ За заг. ред. В.М. Пічі.-К.: «Каравела», Львів «Новий світ - 2000», 2002.- 480с.

Додаткова література

- Барвінський А.О. Соціологія. Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Центр навчальної літератури, 2005.
- Білявський Г.О., Падун М.М, Фурдуй Р.С. Основи загальної екології. – К, 1993.
- Бурдіян Б. Т., Дерев'яно В. О., Кривульченко А. І. Навколишнє середовище та його охорона. – К, 1993.
- Вернадський В.И. Размышление натуралиста. – М, 1997.
- Дювиньє П., Тант М. Биосфера и место в ней человека. – М, 1978.
- Комаров А.Д. Социальная экология : философский аспект. – М, 1990
- Спеціальні та галузеві соціології / За ред. Пилипенка В. Є. – К. : Вища освіта, 2003.
- Стегній О. Інституціоналізація екологічних інтересів у суспільстві соціогенних ризиків. – К, 2002.
- Сірій Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч. посібник. –К.: Атіка, 2004

Семінар №13 Соціологія конфлікту

Мета і завдання заняття: розглянути зміст конфлікту як соціального явища; проаналізувати сутність, види і засоби вирішення соціальних конфліктів і криз; розглянути основні сучасні підходи та технології врегулювання конфліктів; головні етапи управління конфліктами; соціальні конфлікти в сучасній Україні – причини виникнення і спроби розв'язання.

Основні поняття та терміни: конфлікт, соціологія конфлікту, суб'єкти конфлікту, предмет конфлікту, об'єкт конфлікту, конфліктна ситуація, конфліктна взаємодія, наслідки конфлікту, причини конфлікту, методи розв'язання конфліктів, стратегія виходу з конфлікту, профілактика конфліктів, методи запобігання конфліктам, правила безконфліктної поведінки, управління конфліктами.

План заняття

- Поняття конфлікту, його соціальна природа та функції у суспільстві.
- Основні соціологічні теорії конфлікту.
- Структура, причини та механізм соціального конфлікту.
- Типології конфліктів та форми протікання.
- Попередження та розв'язання конфліктів.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Конфлікт – це зіткнення протилежних цілей, позицій, поглядів суб'єктів соціальної взаємодії, які усвідомлюють суперечливість своїх інтересів.

Соціологія конфлікту – галузь соціології, яка вивчає сутність, зумовленість, наслідки та управління конфліктом як соціальним явищем.

Функції конфліктів – **позитивні**: сигналізування, інноваційна, консолідуюча, активізація соціальних зв'язків, комунікаційна, зняття психологічної напруги; **негативні**: дестабілізуюча, дезінтегруюча, аксіологічна.

Суб'єкти конфлікту – конфліктуючі сторони, безпосередні учасники конфлікту, які є основними структурними елементами будь-якого конфлікту, оскільки вони породжують сам конфлікт, надають йому того чи іншого змісту та гостроти, визначають його тривалість та зміни.

Учасники конфлікту – люди, групи, організації, яких так чи інакше торкається конфліктна проблема.

Предмет конфлікту є його змістовною характеристикою, це суперечність, що лежить основі конфлікту, це проблема конфлікту (спірні питання або коло питань), яку суб'єкти прогнуть розв'язати вигідним для себе чином.

Об'єкт конфлікту – матеріальна, соціальна, політична або духовна цінність, з приводу якої виникає протиставлення сторін, які прагнуть оволодіти або користуватися нею. Об'єкт – це те, що саме зосереджує на собі увагу та прагнення учасників конфлікту, і водночас, протиставляє їх один одному, отже, є об'єктивною основою виникнення між ними конфліктних відносин. Основними об'єктами більшості соціальних конфліктів виступають ресурси, статус, цінності.

Механізм соціального конфлікту – (процес його розвитку) містить декілька стадій: передконфліктна стадія, інцидент, ескалація, кульмінація, завершення конфлікту, післяконфліктна ситуація.

Універсальним джерелом конфліктів є несумісність претензій конфліктуючих сторін за умов обмеженості можливостей їх задоволення. Головними причинами соціальних конфліктів є соціальна нерівність, обмеженість ресурсів та розходження у поглядах та інтересах конфліктуючих сторін.

Серед соціологів немає однозначності щодо **класифікації** конфліктів, однак більшість з них виділяє такі види конфліктів: за способом розв'язання, за сферою розгортання, за напрямком впливу, за ступенем виявлення, за суб'єктами, за наслідками, за мотивацією, за масштабами, за формою.

Прогнозування конфліктів – доказове припущення можливості їх виникнення та розвитку.

Попередження конфліктів – це організація життєдіяльності суспільства, соціальної спільноти, яка мінімізує вірогідність протиріч між його суб'єктами.

Діяльність із профілактики конфлікту охоплює такі головні напрями: створення необхідних умов для мінімізації їх кількості та розв'язування неконфліктними засобами; оптимізація організаційно-управлінських умов створення та функціонування організацій; ліквідація соціально-психологічних причин конфліктів; блокування особистісних чинників виникання конфліктів;

До методів розв'язання конфліктів належать: усунення причин конфлікту; зміна вимог однієї із сторін, коли опонент іде на певні поступки, інколи обидві сторони погоджуються на компроміс; боротьба, яка передбачає перемогу однієї зі сторін; консенсус, який є згодою значної більшості учасників конфлікту щодо головних питань; використання посередництва; метод третейського розгляду.

Стратегію виходу з конфлікту – головні лінії їхньої поведінки на завершальному етапі конфліктної взаємодії.

Серед основних стратегій виходу:

суперництво – у нав'язуванні іншій стороні кращого для себе рішення;

компроміс – часткові поступки конфліктантів, відмова від окремих вимог, що висувалися раніше, готовністю визнати претензії іншої сторони;

пристосування – є вимушеною або добровільною відмовою від боротьби;

уникнення вирішення проблеми – є спробою вийти з конфлікту за мінімальних втрат;

співробітництво – передбачає спрямованість конфліктантів на конструктивне обговорення проблеми, ставлення до іншої сторони не як до противника, а як до союзника в вирішенні.

Інституалізація конфліктів – формування у суспільстві стійкого комплексу формальних і неформальних правил, принципів, норм регулювання конфліктних відносин, які визнаються суб'єктами взаємодії.

Проблемно-пошукові запитання

Що вивчає соціологія конфлікту?

Дайте порівняльну характеристику головних соціологічних теорій конфлікту?

Розкрийте сутність подвійного характеру функцій конфлікту.

Проаналізуйте можливі причини конфлікту.

За якими критеріями здійснюється типологізація соціальних конфліктів?

Розкрийте сутність методів вирішення соціальних конфліктів.

Доведіть перспективність врегулювання конфліктів за допомогою третьої сторони, навівши приклади із сьогодення.

Теми для доповідей

Конфлікти у молодіжному середовищі.

Розвиток соціології конфлікту в Україні.

Шляхи та способи подолання міжособистісних конфліктів.

Міжнаціональні та міжетнічні конфлікти та їх специфіка.

Умови ненасильницького вирішення міждержавних конфліктів.

Особливості міжгрупових конфліктів та способи їх подолання.

Переговори у конфліктних ситуаціях.

Тестові завдання

Соціальний конфлікт –

це: а) збройне зіткнення;

б) відсутність взаємопорозуміння;

в) протистояння різних політичних сил;

г) сутичка інтересів різних соціальних груп.

Термін “соціологія конфлікту” у науковий обіг впровадив:

а) Г. Спенсер; б) К. Маркс; в) Г. Зіммель; г) Р.

Дарендорф; д) Л. Гумплович.

Соціологія конфлікту вивчає:

а) соціальну природу та сутність конфліктів;

б) типологію конфліктів та їх класифікацію;

в) поведінку окремого індивіда в конфлікті;

г) способі подолання та механізми управління конфліктами.

До позитивних функцій конфліктів більшість соціологів

відносить: а) соціально-діагностичну; б) регулюючу; в) соціально-психологічну; г) надлишково-витратну; д) дестабілізуючу

Якщо держави змагаються за ринки збуту, дефіцитні ресурси мирним шляхом це: а) війна; б) конкуренція; в) кооперація.

Якщо суб'єкти конфлікту змогли досягти згоди одностайності, врахували інтереси обох сторін, то мова йде про:

а) компроміс; б) прогрес; в) мобільність.

За способом розв'язання конфлікти поділяють на:

а) відкриті; б) політичні; в) насильницькі; г) приховані; д) ненасильницькі.

За наслідками конфлікти поділяють

на: а) прості; б) конструктивні; в)

глобальні; г) складні; д) деструктивні.

До стратегій виходу з конфлікту, як правило,

відносять: а) стратегію компромісу; б) стратегію третейського розгляду; в) стратегію співробітництва; г) стратегію домінування; д) стратегію пристосування.

Особистісний конфлікт – це:

а) конфлікт, який відбувається у свідомості людини;

б) конфлікт між двома і більше членами групи; в)

конфлікт між двома і більше групами людей.

Основна література

Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. – С. 71 – 79.

Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти/ За заг. ред. В.М. Пічі. -Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія Плюс», 2004. – С.320.

Соціологія: Підручник/ За ред. В.М. Пічі – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2005. – С.224-243.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчання словник-довідник/ За заг. ред. В.М. Пічі.- К.: « Каравела», Львів «Новий світ – 2000», 2002.-480с.

Додаткова література

Бандурка А.М., Друзь В.А. Конфліктологія. Учебное пособие для вузов. – Харьков, 1997

Донченко Е.А., Титаренко Т.М. Личность: конфликт, гармония. – К.: Политиздат Украины, 1989

Дружинин В. Введение в теорию конфликта. – М, 1989

Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. Учеб. пособие. – М.:Аспект-Пресс, 1995

Здравомыслов А.Г. Фундаментальные проблемы социологии конфликта и динамика массового сознания // Социологические исследования. – М, 1993. - №3

Ишмуратов А.Г. Конфликт і згода. – К.: Наукова думка, 1996

Лукашевич Н.П., Туленков М.В. Соціальні та галузеві соціологічні теорії. – К, 1998

Небоженко В.С. Соціальна напруженість і конфлікти в українському суспільстві. – К, 1994

Перебенесюк В.П., Бекешіна І.Е. Соціальні конфлікти і молодь. – К.: Наук. думка, 1994

Пірен М.І. Основи конфліктології. – К, 1997

Спеціальні та галузеві соціології/ За ред. Пилипенка В.С. – К.: Вища освіта, 2003

Харчева В.Г. Основы социологии. Учебник. – М.: Лотос, 1997

Фролов С.Ф. Социология: сотрудничество и конфликты. – М, 1997

Семінар № 14. Соціологія сім'ї та шлюбу

Мета і завдання заняття: дати визначення науковій дисципліні «соціологія сім'ї та шлюбу» її об'єкта і предмета; охарактеризувати етапи життєвого циклу сім'ї; її типи,

структуру, форми шлюбу, загальні принципи регулювання сімейних відносин; розкрити зміст основних соціальних функцій сім'ї в суспільстві; розглянути сучасний етап розвитку української сім'ї та пояснити сутність демографічної політики уряду України стосовно розвитку сім'ї.

Основні поняття та терміни теми: сім'я, шлюб, соціологія сім'ї, форми сім'ї та шлюбу, моногамія та полігамія, груповий шлюб, тип сім'ї, нуклеарна сім'я, розширена сім'я, життєвий цикл сім'ї; сім'я як соціальний інститут, сім'я як мала соціальна група, сімейна політика.

План семінарського заняття

1. Сутність сім'ї та шлюбу.
2. Функції, структура сім'ї.
3. Типологія сімейно-шлюбних форм.
4. Соціальні фактори кризи сучасної сім'ї.
5. Основні тенденції розвитку інституту сім'ї.

Основні теоретичні аспекти, що мають бути опрацьовані на семінарському занятті

Соціологія сім'ї та шлюбу – галузь соціології, що вивчає формування, розвиток і функціонування сім'ї, сімейно-шлюбних відносин у конкретних культурних або соціально-економічних умовах.

Об'єктом соціології сім'ї та шлюбу виступає сім'я у двох іпостасях: як мала соціальна група і як соціальний інститут.

Предметом соціології сім'ї та шлюбу є закономірності та специфічні соціальні відносини, що виникають між сім'єю і суспільством, а також всередині сім'ї в процесі її функціонування та розвитку.

Сім'я – це соціальне об'єднання, члени якого пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою.

Основні риси сім'ї: шлюбні або кровно-шлюбні зв'язки між її членами; спільне проживання на одній території; спільний сімейний бюджет.

Шлюб – історично обумовлена, санкціонована суспільством форма відносин між статтями, що встановлює їхні права й обов'язки щодо один до одного й дітей.

У соціології сім'я розглядається і як соціальний інститут, і як мала соціальна група.

Як соціальний інститут, сім'я – сукупність соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, що регламентують взаємовідносини між подружжям, батьками й дітьми, між родичами.

Як соціальна група, сім'я – заснована на шлюбі або кровній спорідненості мала група, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою.

Функція сім'ї – засіб прояву активності сім'ї в цілому або її частині. Сім'я виконує цілий ряд функцій, серед яких найважливішими є репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, рекреаційна, відбудовна.

Під **структурою сім'ї** слід розуміти сукупність відносин між її членами, включаючи, крім відносин кровності, і систему духовних, моральних відносин, у тому числі відносини влади, авторитету та ін., авторитарну й демократичну структуру.

Основними формами сім'ї є нуклеарна (проста) — складається з батьків і дітей; складна (розширена) сім'я (кілька поколінь живуть під одним дахом). Залежно від наявності в сім'ї батьків виділяють повну сім'ю (коли є обидва подружжя) і неповну, де батько (або матір) відсутній.

Основними формами шлюбу є: моногамія (шлюбний союз одного чоловіка з однією жінкою); полігамія (шлюбний союз понад двох партнерів); полігінія (один чоловік і багато

жінок — гарем); поліандрія (одна жінка й багато чоловіків); груповий шлюб (шлюбний союз кількох чоловіків із декількома жінками).

Демографічна політика — це система соціальних заходів, спрямованих на формування бажаної для того чи іншого суспільства свіломої демографічної поведінки населення. Основне питання демографічної політики полягає в тому, як держава може впливати на рішення про народжуваність, які приймаються на рівні сім'ї, з тим щоб їх кінцевий результат відповідав економічним і соціальним потребам суспільства.

Сімейна політика — один з напрямків соціальної політики, який визначає ставлення держави, суспільства до сім'ї, способи та форми регулювання сімейно-шлюбних стосунків з метою оптимізації її функціонування.

Найбільш актуальними напрямками сімейної політики сучасної української держави є визначення заходів, спрямованих на зміцнення інституту сім'ї, підвищення рівня шлюбності та запобігання дестабілізації сімей, розлученням, нарощення її соціального потенціалу, в т.ч. активізація репродуктивних функцій в зв'язку із загрозою депопуляції, а також створення сприятливих умов для її функціонування як одного з основних агентів соціалізації особистості.

Проблемно-пошукові запитання

Як визначаються в соціології «сім'я» і «шлюб»?

Як Ви ставитесь до запровадження шлюбного контракту?

Що вивчає соціологія сім'ї та шлюбу?

В чому полягає основний зміст соціальних функцій сім'ї?

Що Ви розумієте під структурою сім'ї?

Які Ви знаєте основні типи сім'ї?

Які є етапи життєвого циклу сім'ї?

Які Ви знаєте соціальні фактори кризи сучасної сім'ї?

Які існують основні шляхи стабілізації сім'ї?

Охарактеризуйте основні тенденції розвитку української сім'ї.

Що слід розуміти під демографічною політикою?

Теми для доповідей

Соціологічні дослідження сім'ї та шлюбу в Україні.

Проблеми студентської сім'ї.

Мотиви розлучень.

Насильство в сім'ї.

Основні теорії сім'ї.

Проблеми стійкості шлюбу.

Тестові завдання

Соціологія вивчає сім'ю як:

а) соціальний інститут; б) сферу відносин між чоловіком і жінкою; в) малу соціальну групу; г) соціологічну категорію.

Які з нижче зазначених термінів означають форму сім'ї:

а) полігінія; б) аномія; в) поліандрія; г) девіація.

Сім'я, що складається із представників двох поколінь: батьків та їхніх дітей, називається: а) полігамною сім'єю; б) нуклеарною сім'єю; в) розширеною сім'єю; г) полігінійною сім'єю.

Соціологія сім'ї – це:

а) спеціальна соціологічна теорія

б) галузева соціологічна теорія

в) одна з парадигм теоретичної соціології.

Автором вислову “сімейний дім сьогодні – найнебезпечніше місце в усьому суспільстві” належить:

а) Н. Смелзеру; б) Е. Гіденсу;
в) М. Міду; г) Р. Мердоку.

Сім'ї засновані на розподілі ролей згідно з особистісними якостями і здібностями подружжя, на рівній участі кожного з них у прийнятті рішень називають:

- а) авторитарними сім'ями;
- б) демократичними сім'ями
- в) повними сім'ями.

Розвиток особистості членів сім'ї, духовне взаємозбагачення її членів, зміцнення дружніх основ шлюбного союзу перебуває у:

- а) економічній сфері;
- б) сфері духовного спілкування;
- в) у сфері дозвілля.

Моногамія – це:

- а) союз одного чоловіка та однієї жінки;
- б) союз одного чоловіка та декількох жінок;
- в) союз однієї жінки та декількох чоловіків.

Сім'я виступає в сучасному суспільстві як домінуючий агент соціалізації на: а) всіх етапах соціалізації; б) ранніх етапах соціалізації; в) на етапі ресоціалізації.

Найбільш поширеним в сучасній Україні типом сім'ї є:

- а) нуклеарна моногамна; б) полігамна; в) складна, розширена.

Основна література

Краснянська Н.Д. Соціологія: Конспект лекцій. – ОДЕКУ, Одеса: Вид-во «ТЕС», 2010. - С. 79 — 91.

Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти/ За ред. В.М. Пічі.-

Львів: «Новий світ – 2000», «Магнолія плюс», 2004. – С.204-220.

Соціологія: Підручник./ За ред. В.М. Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ – 2000», 2005. – С.206-221.

4. Соціологія: Підручник./ За заг. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача. – Харків – Київ, 1998. – С.578-596.

Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник – довідник/ За заг. ред. В.М. Пічі/ - К.: «Каравела», Львів «Новий світ - 2000», 2002.- 480 с.

Додаткова література

- Агильдиева Е.Ф. Городская многодетная семья // Социол.исслед.-М, 1990. – №9.
Антонов А.И., Борисов В.А. Кризис семьи и пути его преодоления.
Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи – М.: Логос, 1996
Голод С.И. Будущая семья: какова она? – М.: Наука, 1990
Заостровцев А.П. Социология семьи// Социально-полит. журнал.–М, 1993.– №9–10
Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії : Навч.посіб. – К.: МАУП, 2004
Мацковський М.С. Социология семьи: проблемы, теории, методологии и методики. – М.: Наука, 1989

Семья: социально-психологические и этические проблемы: Справочник. – К.: Политиздат, 1990

Семья: Справочник. – К, 1990

Сімейний кодекс України. - К, 2002

Студенческая семья: состояние, проблемы, перспективы. – Минск: Университское, 1991

Піча В.М. Соціологія сім'ї// Соціологія: Курс лекцій/ За ред. В.М.Пічі – Львів, 2003

Фролов С.С. Социология : Учебник. – М.: Логос, 1997

Черниш Н.Й. Соціологія: Курс лекцій. – Л.: Кальварія, 1996. –Вип. 4

3. Повчання щодо виконання індивідуального завдання – доповіді

Доповідь виконується студентом у визначені терміни в межах поточного навчального семестру. Вона повинна складатися із вступної частини, викладення змісту навчального питання, що розглядається, стислих висновків та списку використаної літератури.

стислому вступі необхідно визначити *ціль роботи* та *основні завдання*, що планується реалізувати.

Основна частина повинна:

- свідчити про знання студентом сутності навчального питання;
- висвітлювати можливі різноманітні наукові підходів з теми, що розглядається;
- демонструвати власне бачення студента означеної проблеми.

підборі необхідної літератури слід використати першоджерела, монографії, збірники, різні довідники та періодичні видання, електронні ресурси, які містять в собі найбільш свіжі цифри, факти, є новітніми джерелами інформації.

Всі наведені в тексті цитати, статистичні матеріали повинні бути підтверджені посиланнями на джерело за формою: автор, назва роботи, рік і місце видання, сторінка.

Слід уникати найбільш характерних недоліків, що мають місце під час виконання роботи, зокрема: калькований перепис розділів підручника; використання застарілої літератури; відсутність логічної непослідовності у викладанні матеріалу.

При **оформленні** індивідуального завдання (доповіді) слід дотримуватися певних вимог.

Текст набирається в редакторі Microsoft Word.

Формат сторінки – **A14**.

Поля: ліве – **20 мм**, всі інші – **15 мм**.

Шрифт – Times New Roman. Розмір шрифту – **14 pt**. Інтервал – полуторний.

Вирівнювання тексту – по ширині.

Обсяг роботи – 6-8 сторінок.

В кінці роботи ставиться особистий підпис студента..

Виконане індивідуальне завдання надається на перевірку викладачеві у роздрукованому вигляді. Доповідь оцінюється за критеріями повноти висвітлення навчального питання, підбору і опрацювання літератури та реферування матеріалу.

Тематика індивідуального завдання – доповіді

Завдання політології як науки та навчальної дисципліни у політичному розвитку сучасної України.

Актуальні проблеми прикладної політології.

Біхевіоризм як основний метод політичних досліджень американської політології 20 ст.
Європейська політологія другої половини 20 ст.: тенденції, теоретичні проблеми, перспективи розвитку.

Соціальні цінності та ідеї соціального і захисту населення в дослідженнях сучасних західних політологів.

Політичні ідеї українських просвітителів.

Проблеми управління державними справами в доктрині Конфуція.

Політичні аксіоми Сократа.

Ідеї Аристотеля про «середній клас» і їх інтерпретація у сучасній політологічній літературі

Ідеї розвитку громадянського суспільства в політичних концепціях мислителів Нового часу.

Теорія правової держави у політичному вченні І. Канта.

Український федералізм: історія та сучасність.

Розвиток політичних ідей в українському партійно-політичному житті на початку 20 ст.

Співвідношення цілей та засобів у політиці.

Насилля та ненасилля в політиці.

Мораль і політика: загальне та специфічне.

Демократія: політичний ідеал і політична практика.

Етапи переходу до демократії в країнах Південної, Центральної та Східної Європи.

Демократія в західній політичній думці 19-20ст.

Легітимні сідь політичної влади в сучасній Україні: проблеми забезпечення.

Концепція поділу влади: сучасний стан осмислення.

Право та політична влада в регулюванні суспільних процесів.

Типи політичних систем у посткомуністичних країнах: порівняльний аналіз.

Тенденції трансформації політичної системи сучасної України.

Японська модель переходу від тоталітаризму до демократії.

Основні причини зміни політичних режимів.

«Новий світовий порядок» як система сучасних і майбутніх міжнародних відносин.

Глобальні та регіональні аспекти національної безпеки України.

Без'ядерний статус України: проблеми і перспективи.

Екологічні проблеми та політичні засоби їх розв'язання.

Політичні партії та громадсько-політичні організації та рухи: риси спільності та розбіжності.

Основні етапи становлення багатопартійності в новітній історії України.

Функції політичних партій, громадських організацій і рухів у житті громадянського суспільства.

Засоби масової інформації як «четверта влада».

Політизація суспільства і журналістика.

Фактори підвищення ефективності засобів масової інформації.

Політичні конфлікти в Україні: причини виникнення і спроби розв'язання.

Політичне лідерство в сучасній Україні: основні проблеми оновлення.

Технологія формування політичного іміджу.

Політична культура сучасної української еліти.

Сучасний лібералізм: традиції та новації.

Роль соціології в соціальному реформуванні сучасного суспільства.
О. Конт — родоначальник соціології.
“Теорія соціальної дії” М. Вебера.
Основні напрямки розвитку західної соціології ХХ століття.
Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.
Методи соціології.
Громадянське суспільство та шляхи його формування.
Суспільство: механізми розвитку та руйнування.
Система освіти як соціальний інститут.
Студентство як соціально-професійна група: джерела формування та її роль в сучасному українському суспільстві.
Глобалізація та розвиток суспільства.
Трансформація сучасного українського суспільства: джерела і види соціальних змін.
Поняття про особистість та її соціальну структуру.
Роль соціалізації у становленні особистості.
Культура як складова соціалізації. Вплив культури на суспільне життя.
Вплив цінностей особистості на її соціальну активність.
Соціальні регулятори поведінки людини.
Рольові теорії особистості.
Девіантна поведінка особистості – негативне соціальне явище.
Концепція М. Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.
П. Сорокін про форми соціальної стратифікації.
Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.
Проблеми формування середнього класу в Україні.
Соціологічне значення вчення В. Вернадського про неосферу.
Особливості соціально – екологічних процесів у сучасній Україні.
Шляхи формування екологічної свідомості українців.
Глобальні проблеми сучасності та їх подолання.
Соціальна сутність праці. Проблеми зайнятості в Україні.
Професійна кар’єра та фактори, що її визначають.
Вплив стилю керівництва на ефективність трудової діяльності. Форми і моделі стимулювання праці.
Конфліктні ситуації в трудовому колективі та шляхи їх врегулювання.
Соціально-психологічний клімат трудового колективу та чинники, що впливають на його формування.
Конфлікти у молодіжному середовищі.
Розвиток соціології конфлікту в Україні.
Шляхи та способи подолання міжособистісних конфліктів.
Міжнаціональні та міжетнічні конфлікти та їх специфіка.
Умови ненасильницького вирішення міждержавних конфліктів.
Особливості міжгрупових конфліктів та способи їх подолання.
Переговори у конфліктних ситуаціях.
Соціологічні дослідження сім’ї та шлюбу в Україні.
Проблеми студентської сім’ї.
Мотиви розлучень.
Насильство в сім’ї.
Основні теорії сім’ї. Проблеми стійкості шлюбу.

4.1. Перелік питань лекційного та практичного модулів (до змістовного модуля Політологія) на підставі яких складені тестові завдання заліку з дисципліни «Політологія та основи соціології»*

Сутність та предмет політології. ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [4] С.10-12; [6] С.5-8)

Визначити основні методи та категорії, що використовує політологія. ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [4] С.12-14; [6] С.5-8)

Основні етапи розвитку політичної науки та їх зміст. ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [4] С.6-10; С.8-16)

Розкрити сутність основних функцій політології? ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [4] С.10-12; [6] С.5-8)

Загальна характеристика політичної думки Стародавнього Світу. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; С.16-23; [7] С.18-19)

Визначити основні положення політико-етичної теорії Конфуція. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; С.16-23; [6] С.8-16; [7] С.18-19)

Визначити суспільно-політичні аспекти теорії легізму([1] С.31-38; [2] С.27-38; [4] С.16-23; С.8-16; [7] С.18-19)

Дати загальну характеристику політичної думки Стародавньої Греції та Риму. ([1] С.31-38; С.27-38; [4] С.16-23; [6] С.8-16; [7] С.18-19)

Визначити політичну складову філософського вчення Платона. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; С.16-23; [6] С.8-16; [7] С.18-19)

Політична теорія в філософії Аристотеля. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [4] С.16-23; [6] С.8-16; [7] С.18-19)

Охарактеризувати погляди Н.Макіавеллі на роль моралі в політиці. ([1] С.39-42; [2] С.27-45; [4] С. 23-25; [6] С.8-16;)

Визначити філософсько-політичні погляди Т.Гоббса. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. 31-38; [6] С.8-16)

Дж.Локк як засновник політичної доктрини класичного лібералізму? ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. 31-38; [6] С.8-16)

Що є спільним для всіх соціально-правових доктрин Нового часу? ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. 31-38; [6] С.8-16)

Розкрити сутність вчення Ж.Ж.Руссо про народний суверенітет. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. 31-38; [6] С.8-16)

Розкрити сутність теорії Ш.Л.Монтеск'є про розділ влад. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. 31-38; [6] С.8-16)

Охарактеризувати погляди на людину і політику І.Канта. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [4] С. С. 31-38; [6] С.8-16)

Визначити погляди О.Конта як засновника позитивізму. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [4] С. 38-45; [5] С.10-12)

Визначити політико-соціологічні погляди Г.Спенсера. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [4] С. 38-45; [5] С.10-12)

Теорія соціального реформаторства у поглядах Е.Дюркгейма. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; С. 38-45; [5] С.10-12)

Розкрити сутність вчення М.Вебера про види легітимного панування. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [4] С. 38-45; [5] С.10-12)

Розкрити основні політико-історичні ідеї М.Драгоманова. ([1] С.65-80; [2] С.66-79; [4] С. 45-65; [7] С. 19-20)

Розкрити вчення М.Костомарова про державний устрій України. . ([1] С.65-80; [2] С.66-79; [4] С. 45-65; [7] С. 19-20)

Розкрити політичні ідеї про майбутнє України у творчості М.Грушевського. . ([1] С.65-80; [2] С.66-79; [4] С. 45-65; [7] С. 19-20)

Визначити основні підходи щодо сутності політики. ([2] С.17-26; [4] С. 66-81; [6] С.16-20; [7] С.20-21)

Які елементи складають структуру політики, в чому їх сутність. ([2] С.17-26; [4] С. 66-81; [6] С.16-20; [7] С.20-21)

Визначити основні функції політики в суспільному житті. . ([2] С.17-26; [4] С. 66-81; С.16-20; [7] С.20-21)

Охарактеризувати основні теорії щодо меж політики у суспільному житті. ([2] С.17-26; [4] С. 66-81; [6] С.16-20; [7] С.20-21)

Охарактеризувати основні визначення влади. ([1] С.82-100; [2] С.136-147; [4] С. 81-297; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Розкрити сутність структури влади. ([1] С.82-100; [2] С.136-147; [4] С. 81-297; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Здійснити класифікацію влади в суспільстві. ([1] С.82-100; [2] С.136-147; [4] С. 81-297; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Розкрити відмінні особливостей політичної влади. ([1] С.82-100; [2] С.136-147; [4] С. 81-297; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Визначити сутність та головні елементи політичної системи суспільства. ([1] С.101-114; [2] С.87-95; [4] С. 97-106; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Дати загальну характеристику основних політичних систем сучасності.. ([1] С.101-114; [2] С.87-95; [4] С. 97-106; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

Встановити відмінні риси політичної системи сучасної України. ([1] С.101-114; [2] С.87-95; [4] С. 97-106; [6] С.20-26; [7] С.20-21)

В чому полягає еволюція уявлень про державу в історії політичної думки? ([1] С.143-170; [2] С.87-95; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Назвати та охарактеризувати основні теорії щодо походження держави. ([1] С.143-170; [2] С.87-95; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Визначити основні ознаки сучасної держави. ([1] С.143-170; [2] С.87-95; [6] С. 27-33; С.24-25)

Охарактеризувати основні форми сучасних держав. ([1] С.143-170; [2] С.87-95; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Охарактеризувати внутрішні та зовнішні функції держави. ([1] С.143-170; [2] С.87-95; С. 27-33; [7] С.24-25)

Розкрити сутність громадянського суспільства. ([1] С.205-220; [2] С.79-86; [5] С. 11-12; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Охарактеризувати типові риси правової держави. ([1] С.205-220; [2] С.79-86; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Співпоставити соціальний та правовий принципи державної організації. ([1] С.205-220; [2] С.79-86; [5] С. 11-12; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Визначити сутність та задачі соціальної держави ([1] С.205-220; [2] С.79-86; [5] С. 11-12; [6] С. 27-33; [7] С.24-25)

Розкрити основні підходи щодо сутності політичних партій. ([1] С.279-300; [2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Визначити головні шляхи виникнення сучасних політичних партій. ([1] С.279-300; [2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Назвати основні соціально-політичні типи партій. ([1] С.279-300; [2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Охарактеризувати основні партійні системи сучасності. ([1] С.279-300; [2] С.148-170; С. 33-38; [7] С.25-26)

Проблеми багатопартійності в сучасній Україні([1] С.279-300; [2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Визначити сутність та функції суспільно-політичних об'єднань. . ([2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Принципи формування та функціонування суспільно-політичних об'єднань. . ([2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Охарактеризувати основні суспільно-політичні об'єднання сучасної України. . ([2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Визначити основні міжнародні політичні організації. . ([2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Класифікація суспільно-політичних об'єднань . ([2] С.148-170; [6] С. 33-38; [7] С.25-26)

Основні підходи до явища лідерства в історії політичної думки? ([1] С.222-275; [2] С.178-194; [7] С. 26-27)

Назвати основні сучасні теорії політичного лідерства. ? ([1] С.222-275; [2] С.178-194; С. 26-27)

Визначити основні політологічні концепції щодо класифікації лідерства. . ? ([1] С.222-275; [2] С.178-194; [7] С. 26-27)

Функції лідера у суспільному житті? ? ([1] С.222-275; [2] С.178-194; [7] С. 26-27)

Сутність, структура та функції політичної свідомості. ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Основні типи політичної свідомості. ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Розкрити сутність та функції громадської думки. ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Що складає зміст політичної культури? ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Сутність, структура та функції політичної культури. ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Класифікація політичної культури. ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [6] С. 43-48; [7] С.27-28)

Визначити основні принципи теорії та ідеології лібералізму. ([1] С.301-336; [2] С.204-220; [3] С. 319-332)

Визначити відмінні риси теорії неолібералізму. ([1] С.301-336; [2] С.204-220; [5] С.14-15; [7] С.28-29)

Визначити основні принципи теорії та ідеології консерватизму. ([1] С.301-336; [2] С.204-220; [5] С.14-15; [7] С.28-29)

Визначити відмінні риси теорії неоконсерватизму. ([1] С.301-336; [2] С.204-220; [5] С.14-15; [7] С.28-29)

Визначити характерні риси теорії та ідеології соціал-реформаторства. ([1] С.301-336; С.204-220; [5] С.14-15; [7] С.28-29)

Визначити відмінні риси ідеології фашизму та неофашизму. ([1] С.301-336; [2] С.204-220; [5] С.14-15; [7] С.28-29)

Сутність та відмінні риси засобів масової інформації. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Розкрити зміст основних функцій засобів масової інформації. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Охарактеризувати основні канали та особливості політичного впливу ЗМІ. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Розкрити суть поняття «політичне маніпулювання». ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Визначити основні засоби та шляхи обмеження політичного маніпулювання. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Охарактеризувати основні риси інформаційного суспільства. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Визначити особливості різних форм організації сучасних ЗМІ та порівняти їх. ([1] С.444-448; [2] С.354-263; [6] С. 38-42)

Визначити сутність та значення політичних конфліктів у політиці. ([2] С.264-274; [5] С. 15-16; [7] С.30-31)

Що складає сутність та зміст зовнішньої політики національної держави? ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

Визначити основні принципи сучасного міжнародного життя. ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 416-432; [4] С.384-317)

Розкрити зміст основних зовнішньополітичних функцій держави. ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

Визначити та проаналізувати основні засоби здійснення зовнішньої політики. ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

Визначити структуру та принципи світової політики. ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

Охарактеризувати сутність глобальних політичних проблем сучасності. ([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

Здійснити класифікацію глобальних політичних проблем сучасності([1] С.475-514 [2] С.287-309, 318-334; [3] С. 15-16; [7] С.31-32)

4.2.Перелік питань лекційного та практичного модулів (до змістовного модуля Соціологія) на підставі яких складені тестові завдання письмового заліку з дисципліни «Політологія та основи соціології»*

- 1.Коли виникла соціологія як специфічна галузь наукового знання?([1] С8-9; [2] С.9-16; [5] С.13-15;
- 2.Що є об'єктом соціології? ([1] С.9-10; [2] С.16-20; [6] С.6-7; [7] С.4)
- 3.Чим відрізняється соціологія від інших наук про суспільство? ? ([1] С.19-23; [2] С.26-27; [6] С.12-14)
- 4.Що таке “соціальні закони”? Чим вони відрізняються від законів природи? ([1] С.10-11; [2] С.22-23; [6] С.7-8)
- 5.Що Ви розумієте під терміном “соціальне”?([1] С.10; [2] С.18-20; [6] С.9)
- 6.Чим відрізняється макро- і мікросоціологічна теорії? ”?([1] С.14-17; [2] С.14-16; [6] С.10-11)
- 7.У чому суть основних функцій соціології? ([1] С.18-19; [2] С.23-16; [6] С.11)
- 8.Що ви розумієте під методами і прийомами соціології? ”([1] С.12-13; [2] С.20-21; [6] С.11-12)

9. У чому виявляється зв'язок соціології з іншими науками? ([1] С.19-22; [2] С.26-27; [6] С.12-14)
10. Що таке « суспільство»? Чому людина не може існувати поза суспільством? ([1] С.62-65; [2] С.183-190; [6] С.15-17)
11. Які історичні типи суспільства ви знаєте? ([1] С.64-70; [2] С.205-208; [6] С.17-18)
12. За якими критеріями можна здійснювати типологізацію суспільства? ([1] С.67-70; [2] С.183-190; [6] С.15-17)
13. В чому полягає різниця між доіндустріальним, індустріальним та постіндустріальним суспільством? ([1] С.62-65; [2] С.205-208; [6] С.15-18)
14. Що слід розуміти під терміном «модернізація суспільства»? ([1] С.80-82; [2] С.199-203; [6] С.19)
19. Що означає суспільство як соціальна система? ([1] С.62-82; [2] С.190-199; [6] С.19-20)
20. Охарактеризуйте основні елементи соціальної системи. ([1] С.86-95; [2] С.209-216; [6] С.20-23)
21. Поясніть поняття соціального інституту, яка його структура? ([1] С.89-92; [2] С.190-199; [6] С.21-22)
22. Що таке соціальна структура суспільства? ([1] С.84-86; [2] С.198-199; [6] С.23-25)
23. В чому різниця між поняттям «індивід», «індивідуальність», «особистість»? ([1] С.107-110; [2] С.271-275; [6] С.26-29)
24. Які основні стадії соціалізації і інститути соціалізації на цих стадіях? ([1] С.110-112; [2] С.282-289; [6] С.29-31)
25. Чим розрізняються первинні та вторинні соціалізації? ([1] С.110-111; [2] С.283-289; [6] С.30-31)
26. З чого складається соціальний статус особистості? ([1] С.112-114; [2] С.276-279; [6] С.32-33)
27. В чому різниця між предписаними та набутими соціальними статусами? Які складові процеса соціалізації? ([1] С.112-114; [2] С.276-277; [6] С.32)
28. Якими є основні елементи соціальної структури особистості? ([1] С.116-118; [2] С.271-275; [6] С.28-29)
29. В чому полягає сутність девіантної поведінки? Якими є різновиди девіантної поведінки? ([1] С.119-120; [2] С.289-293; [6] С.35-38)
30. Що таке «соціальна стратифікація»? ([1] С.95-99; [2] С.238-240; [6] С.39-43)
31. Охарактеризуйте історичні типи стратифікації. ([1] С.99-100; [2] С.247-249; [6] С.43-45)
32. Кого Ви відносите до представників «вищого класу», «середнього класу», «нижчого класу»? ([1] С.100-101; [2] С.252-253; [6] С.44-45)
33. Розкрийте сутність процесу соціальної мобільності. ([1] С.101-103; [2] С.255-257; [6] С.45-47)
34. Що є об'єктом і предметом соціології екології? [2] С.371-377; [6] С.48-50)
35. Які Ви знаєте основні методи соціології екології? [2] С.374-376; [6] С.49-50)
36. Розкрийте зміст поняття «екологічна криза». [2] С.377-391; [6] С.55-56)
37. Що є об'єктом і предметом соціології праці? ([1] С.137-138; [2] С.401-407; [6] С.57-58)
38. Охарактеризуйте основні категорії соціології праці ([1] С.137-138; [2] С.401-407; [6] С.57-58)
39. Розкрийте соціальні функції праці. ([1] С.142; [2] С.414-417; [6] С.49-50)
40. Що вивчає соціологія конфлікту? ([1] С.224-225; [6] С.71-72)
41. Розкрийте сутність подвійного характеру функцій конфлікту. ([1] С.226-227; [6] С.72-73)
42. Проаналізуйте можливі причини конфлікту. ([1] С.234-236; [6] С.74-76)
43. За якими критеріями здійснюється типологізація соціальних конфліктів? ([1] С.226-138; [6] С.76-77)

- 44.Розкрийте сутність методів вирішення соціальних конфліктів. . ([1] С.237-240; [6] С.77-78)
- 45.Що вивчає соціологія сім'ї та шлюбу? ([1] С.206-211; [2] С.578-581; [6] С.79-81)
- 46.В чому полягає основний зміст соціальних функцій сім'ї? . ([1] С.215-218; [2] С.581-583; [6] С.81-83)
- 47.Що ви розумієте під структурою сім'ї? . ([1] С.214-215; [2] С.585-586; [6] С.83)
- 48.Які Ви знаєте основні типи сім'ї? . ([1] С.212-213; [2] С.583-585; [6] С.83-85)
- 49.Які Ви знаєте соціальні фактори кризи сучасної сім'ї? . ([1] С.219-222; [2] С.588-591; [6] С.85-88)
- 50.Які існують основні шляхи стабілізації сім'ї? . ([1] С.219-220; [2] С.594-596; [6] С.89-91)

***Посилання надані відповідно до переліку основної літератури навчальної дисципліни «Політологія (зі змістовним модулем «Соціологія»)»**

Зразок титульного аркушу доповіді

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ОДЕСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ Кафедра
українознавства та соціальних наук

Доповідь

дисципліни «Політологія (зі змістовним модулем «Соціологія»)»
студента академічної групи _____

(прізвище та по-батькові)

на тему «_____»

Науковий керівник: ст..викладач Краснянська Н.Д.

Одеса – ОДЕКУ
2020р.